

ΤΑ ΝΕΑ ΟΣΤΡΑΚΑ ΤΗΣ ΛΑΧΗΣ

Είναι γνωστόν πόσον ολιγάριθμα ακόμη είναι τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαιστινοῦ ἐδάφους εὑρεθέντα γραπτὰ Ἑβραϊκὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, τὰ δεικνύοντα τὴν ἀρχαίαν Ἑβραϊκὴν γραφὴν. Τὸ ἡμερολόγιον τῆς Γέζερ (9ος αἰὼν π. Χ.), τὰ ὄστρακα τῆς Σαμαρείας (9ος αἰὼν π. Χ.), ἡ γνωστὴ ἐπιγραφή τοῦ Σιλῶμ (8ος αἰὼν π. Χ.), τὸ ὄστρακον τοῦ Ὀφέλ, ἐκ τῆς Περσικῆς περιόδου, σφραγιδές τινες, ὧν ἡ ἀρχαιοτέρα ἀνάγεται εἰς τὸν 8ον αἰῶνα π. Χ., σταθμὰ καὶ νομίσματα μὲ ὀνόματα ἐκ διαφόρων ἐποχῶν, εἶναι τὰ μόνα ἀκόμη γραπτὰ Ἑβραϊκὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ἐκτὸς θεβαίως τῶν βιβλίων τῆς Π. Δ. Διὰ τοῦτε ἀνυπόκριτον χαρὰν ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ἠσθάνθη ὅτε τὴν 29ην Ἰανουαρίου τοῦ 1935 ἀνευρίσκοντο, κατὰ τὰς ἐν Tell ed Duweir τῆς Παλαιστίνης ἐνεργουμένας ἀνασκαφὰς ὑπὸ τῆς Wellcome Archaeological research expedition to the Near East καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τραγικὸν θάνατον εὐρόντος γνωστοῦ ἀρχαιολόγου John Starkey, δέκα ὀκτὼ νέα ὄστρακα εἰς Ἑβραϊκὴν γραφὴν καὶ γλῶσσαν, προερχόμενα ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς 6ης ἑκατονταετηρίδος π. Χ.

Ὡς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων φαίνεται νὰ πιστοποιηταὶ τὸ ἔσκαφέν ἐδαφος τῆς Tell ed Duweir ἐνέκλειε τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας περιφῆμευ ὀχυρᾶς πόλεως Λάχης, κειμένης εἰς ἐπίκαιρον θέσιν καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα, 8 χλμ. ΝΑ. τῆς Ἑλευθερουπόλεως¹. Ὑπὸ τὰ ἑρείπια τοῦ ἀνατολικοῦ πύργου τῆς πόλεως καὶ εἰς στρῶμα, ἀνήκον εἰς τὴν πρὸ τῶν Περσῶν ἐποχὴν, ἀνευρέθησαν τὰ 18 ταῦτα ὄστρακα. Ἀπὸ τῆς ἀνευρέσεως τούτων μερικαὶ ἐργασίαι ἐφάνησαν καὶ ἀπομεμονωμένα τμήματα εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος², ἕως οὗ κατὰ τὸ 1938 ἐγένετο ἡ πλήρης ἔκδοσις τῶν ὀστράκων τούτων ὑπὸ τοῦ H. Torczy-

1. Περὶ τῆς Λάχης ἰδὲ κατωτέρω ἐπιστολ. IV παρατ. 12.

2. Τῆ 1935 ὁ H. Torczyner, ὁ ἐκδόσας μετὰ ταῦτα τὰ ὄστρακα, ἐδημοσίευσεν μελέτην ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων ὀστράκων ἐν Keneset le zekher H. N. Bialik. Tel-Aviv 5696. Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας σημειῶ ἰδιὰ W. F. Albright: Two great discoveries bearing on the Old and New Testament (Bulletin of the American Schools of Oriental Research N. 58 1935 σ. 2-3). Τοῦ αὐτοῦ: A. Supplement to Jeremiah: The Lachish Ostraca. ἐνθ. ἀνωτ. N. 61 1936 σ. 10-16. Τοῦ αὐτοῦ: Further light on the history of Israel from Lachish and Megiddo ἐνθ. ἀνωτ. N. 68 1937 σ. 22-26. Τοῦ αὐτοῦ: The

per κατ' ἐντολήν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἱερουσαλήμ'. Μετὰ πρόλογον καὶ σχετικὴν εἰσαγωγὴν ἀκολουθοῦν τὰ ὄστρακα, ἕκαστον τῶν ὁποίων παρατίθεται ἐν φωτογραφίᾳ, παραλλήλως τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἀντίγραφον τοῦ κειμένου, γενόμενον ὑπὸ τοῦ L. Harding, μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον τετυπωμένον ἐν τῇ συνήθει τετραγωνικῇ γραφῇ, ὡς ἀνέγνωσεν αὐτὸ ὁ H. Torczyner, ἢ μετάφρασις εἰς Ἀγγλικὴν καὶ ἐκτενῆ σχόλια, ἐν οἷς ὁ ἐκδότης ζητεῖ νὰ κατοχυρώσῃ τὰς ἀπόψεις αὐτοῦ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, μετάφρασιν καὶ κατανόησιν τοῦ κειμένου. Ἐν τέλει ἀκολουθεῖ λεξικὸν τῶν Ἑβραϊκῶν λέξεων, πίναξ δεικνύων τὸ ἀλφάβητον τῶν ὄστράκων τῆς Λάχης ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀλφάβητον τῶν λοιπῶν ἀρχαίων Ἑβραϊκῶν μνημείων καὶ διάφοροι ἄλλοι πίνακες ὀνομάτων κλπ. Οὕτω ἐν θαυμασίᾳ ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτυπώσεως ἐκδίδει πρόκεινται σήμερον τὰ ὄστρακα ταῦτα, προσιτὰ τοῖς πᾶσι πρὸς μελέτην καὶ ἐπεξεργασίαν αὐτῶν.

Τὰ ὄστρακα ταῦτα περιέχουν ἐπιστολὰς στρατιωτικῆς φύσεως, πολλὰς τῶν ὁποίων ἀπευθύνουσι πρὸς τὸν ἐν Λάχης ἐδρεύοντα ἀνώτερον στρατιωτικὸν διοικητὴν, Ja'os ὀνομαζόμενον, οἱ ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ εἰς διάφορα ὄχυρά τοποθετημένοι ἀξιωματικοί. Μία μόνον τούτων, ἡ XIII, φαίνεται νὰ εἶναι ἐπιστολὴ αὐτοῦ τοῦ Ja'os πρὸς τινὰ ἀξιωματικόν, παρέχουσα διατρυγὰς πρὸς λήψιν διαφόρων μέτρων.

Ἡ ἐποχὴ, ἣν προδίδουσιν αἱ ἐπιστολαί, εἶναι ἀνώμαλος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Πόλεμος φαίνεται νὰ διεξάγῃται καὶ ὁ ἐχθρὸς παρίσταται ἐγγυὸς εὐρισκόμενος. Ἡ Beth-harapid ἔχει ἐκκενωθῆ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων στρατιωτῶν πρὸ τῶν ἐπερχομένων ἐχθρῶν (ἐπιστ. IV 5—6) καὶ ἡ ἑτέρα ὄχυρά πόλις Azegah ἔχει ἤδη πέσει εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν (ἐπιστ. IV, 11) διὸ ὁ γράφων ἐναγωνίως προσβλέπει πρὸς τὴν Λάχης ἵνα ἴδῃ τὰ σήματα ταύτης. Ἐσωτερικῶς ὁ λαὸς παρίσταται διηρημένος. Μερὶς τις ζητεῖ «νὰ παραλύσῃ τὰς χεῖρας» τῶν ἀγωνιζομένων (VI, 6), ἀπαιτοῦσα τὴν παράδοσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἐνῶ ἑτέρα ἀνθίσταται κρατερῶς. Ἀξιοσημείωτον ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην

oldes Hebrew letters: The Lachish ostraca ἐνθ. ἀνωτ. N. 70 1938. C. Gordon: Lachish letter IV ἐνθ. ἀνωτ. N. 67 1937 σ. 30-32. Τοῦ αὐτοῦ: Notes on the Lachish letters ἐνθ. ἀνωτ. N. 70 1938 σ. 17-18. H. L. Ginsberg: Lachish Notes ἐνθ. ἀνωτ. N. 71 1938 σ. 24-27. J. Hempel: Die Ostraka von Lakis (Zeitschr. für die Alttest. Wiss. 1938 σ. 126 ἐξ.). Ὑπὸ τοῦς κατωτέρω ἀναφερομένους συγγραφεῖς νοοῦνται τὰ ἐνταῦθα σημευόμενα αὐτῶν ἔργα.

1. H. Torczyner, The Lachish letters. Oxford 1938.

ἐκρυθμον ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν κατάστασιν προσφῆτης τις ἀγνωστος, μὴ κατονομαζόμενος εἰς τὰς ἐπιστολάς, φέρεται ἀναμεμιγμένος.

Τὰ περὶ τὴν Λάχης μέρη ὑπέστησαν πολλάκις τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Σαγγκερήβ (701 π. X.), ὅστις καὶ κατέλαβε τὴν Λάχης¹, καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσσορος κατὰ τὸ 597 καὶ 587-6 π. X. κατὰ τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἰουδαίας². Τὸ στρῶμα, εἰς ὃ εὐρέθησαν αἱ ἐπιστολαὶ καὶ ὁ τόνος τῶν ἐν αὐταῖς ἀναφερομένων συμβάντων δεικνύουσιν ὅτι αὐταὶ πρέπει νὰ προσέρχωνται ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ βου αἰῶνος π. X. εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ζωῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου, οἱ χρόνοι τῆς εἰσβολῆς τῶν Βαβυλωνίων εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν γῆν. Ἐὰν τὰς ἐπιστολάς ταύτας δέον νὰ καταβιδάσωμεν πλησιέστερον πρὸς τὴν πτώσιν τῆς Ἱερουσαλήμ (586 π. X.) ἢ ν' ἀναβιδάσωμεν αὐτάς ὀλίγον τι ἀρχαιότερον κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Βαβυλωνίων τῷ 597 π. X. δὲν γίνεται φανερόν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἡ καθαρὰ Ἑβραϊκὴ, ὡς παρῶσι αἰάζουσι τὰ βιβλία τῆς Π. Δ. τῶν χρόνων ἐκεῖνων. Αἱ φράσεις εἶναι μικραὶ καὶ ἡ ἔκφρασις ζωηρά. Αἱ γραμματικαὶ μορφαὶ καὶ ἡ σύνταξις εἶναι ἐνίοτε ἀξιοσημεῖωτοι, ἐνέχουσαι σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματικῆς. Ὁ πλοῦτος τῶν λέξεων δὲν εἶναι μέγας, μερικαὶ νέαι λέξεις παρῶσιάζονται, ἐνῶ ἄλλαι ἀναφαίνονται ἔχουσαι ἐνταῦθα ἰδίαν ἔλως σημασίαν (III, 5). Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐπικρατεῖ ἡ πλήρης γραφή, πολλάκις ὁμως παρῶσιάζεται καὶ ἡ ἑλλιπὴς (III, 5 XI, 4. XII, 1). Ὁ δι' ἰδιαιτέρου σημείου χωρισμὸς τῶν λέξεων ἀπ' ἀλλήλων ἀπαντᾷ συχνά, τελείως ὁμως ἐλεύθερος, μὴ ὑποκειμενος εἰς κανόνας. Ἀκουστικόν τι σφάλμα (II, 5) ἐπιτρέπει ἴσως νὰ εἰκάζωμεν ὅτι τινὲς τοῦλάχιστον τῶν ἐπιστολῶν ἐγράφησαν καθ' ὑπαγόρευσιν. Καὶ γραφικόν τι σφάλμα ἀπαντᾷ (III, 21).

Τὸ κείμενον τῶν ἐπιστολῶν εἶναι, δυστυχῶς, ἐν πολλοῖς σημείοις ἐφθαρμένον, ὥστε ἀδύνατος νὰ καθίσταται ἡ ἀποκατάστασις αὐτοῦ, ἐνιαχοῦ δὲ εἶναι τόσον δυσανάγνωστον, ὥστε νὰ εἴμεθα ἠναγκασμένοι δι' ὑποθέσεων καὶ εἰκασιῶν νὰ χωρήσωμεν.

Ἡ γραφή, ἣν παρῶσιάζουσιν αἱ ἐπιστολαὶ τῆς Λάχης, ἐν αἷς εὐρίσκονται πάντα τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν γνωστὴν καμπύλην γραφὴν τῶν δοτράκιων τῆς Σαμαρείας τοῦ 9ου αἰ. π. X., ὅπερ δεικνύει ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου μέχρι τοῦ βου αἰ.

1. Ἦσ. 36,2 37,8 Β' Βασ. 18,13 ἐξ. Β' Παραλ. 32,9.

2. Β' Βασ. 24,10 ἐξ. 25,1 ἐξ.

π. X. ἡ γραφή οὐδεμίαν ἐξέλιξιν εἶχεν ὑποστῆ. Πᾶσαι αἱ ἐπιστολαὶ δὲν προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς χειρὸς, δεικνύουσιν ὁμῶς πᾶσαι τὸν αὐτὸν τρόπον γραφῆς.

Ἡ σημασία τῶν ὁστράκων τούτων δὲν πρέπει νὰ ὑπερτιμηθῆ. Ἄν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν ἐπιστολῶν διαγραφομένη κατάστασις δὲν ἦτο εἰς ἡμᾶς ἄγνωστος, καθ' ὅσον ἐναργῆ εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λαμβάνομεν καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν βιβλίων τῆς Π. Δ. ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰερεμίου ἰδίᾳ, ἐν τούτοις μερικαὶ τῶν ἐπιστολῶν διαφωτίζουν σημεῖά τινα καὶ παρέχουν εἰκόνα τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἐν πολέμῳ. Ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως αἱ ἐπιστολαὶ αὗται οὐδὲν τὸ νέον παρέχουσιν. Τὸ μόνον, ὅπερ ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν, εἶναι τὸ πλῆθος τῶν μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Γιαχθὲ συντεθειμένων κυρίων ὀνομάτων¹. Ἡ σημασία τῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημείωσα, ἔχουσι σπουδαιότητα καὶ ἀπὸ γραμματικῆς ἀπόψεως, ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι αὗται εἶναι αἱ μόναι ἐπιστολαὶ στρατιωτικῆς φύσεως, τὰς ὁποίας κατέχομεν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς ἐκ χειρῶν Ἰσραηλιτικῶν.

Ἡ κατωτέρω ἔκδοσις τῶν ἐπιστολῶν, μακρὰν τοῦ νὰ ἐπιζητῆ νὰ λύσῃ πάντα τὰ ἀναφανόμενα προβλήματα, ἔχει πρωτίστως σκοπὸν νὰ γνωρίσῃ ταύτας εἰς Ἑλληνας ἀναγνώστας, προσέτι δὲ νὰ φέρῃ μερικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ κείμενον καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν. Ἐκτὸς τῆς μεταφράσεως ἐθεώρησα πρέπον νὰ προσθέσω μερικὰς σημειώσεις πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ κειμένου, ἀποφεύγων τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἔρευναν καθαρῶς γλωσσικῶν καὶ φιλολογικῶν προβλημάτων, ἅτινα διὰ τοὺς πολλοὺς θὰ ἦσαν ἀκατανόητα, ὡς προαπαιτοῦντα ἰδιαιτέρας γλωσσικὰς γνώσεις. Τὸ κείμενον τὸ Ἑβραϊκὸν δὲν ἠδυνήθην, δυστυχῶς, νὰ παραθέσω ἕνεκα ἐλλείψεως ἐπαρκῶν Ἑβραϊκῶν τυπογραφικῶν στοιχείων. Ἐίργασθην ἐπὶ τῇ θάσει τῶν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Torczyner περιεχομένων φωτογραφικῶν καὶ τῶν ἀντιγράφων τοῦ Harding. Εἰς μερικὰ σημεῖα δυνατὸν βεβαίως νὰ διαφωνῆ τις πρὸς τὸν Torczyner καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν μετάφρασιν καὶ ὡς πρὸς τὰς παρατηρήσεις, θὰ ὁμολογήσῃ ὁμῶς πάντως ὅτι οὗτος εὐστόχος κατὰ τὸ μέγιστον μέρος καὶ ἀνέγνωσε καὶ ἠρμήνευσε τὰ ὁστράκα ταῦτα, ὥστε ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ ν' ἀποτελῆ τὴν θάσιν πάσης ἄλλης μεταγενεστέρας ἐργασίας.

1. Ἴδε ἐπιστ. I.

Μετόφρασις*

I

- 1 Gemarjahu⁴), υἱὸς τοῦ Hissiljahu²)
- 2 Ja'azanjahu³), υἱὸς τοῦ Tobsillem⁴)
- 3 Hagab⁵), υἱὸς τοῦ Ja'azanjahu
- 4 Mibtahjahu⁶), υἱὸς τοῦ Jirmejahu⁷)
- 5 Mattanjahu⁸), υἱὸς τοῦ Nerijahu⁹)

1) Gemarjahu=ὁ Γιαχβὲ ἐκπληροῦ, ἐκτελεῖ. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ἔπερ δὲν ἀπαντᾷ πλέον εἰς τὰς λοιπὰς ἐπιστολάς τῆς Λάχης, ἀναφαίνεται ὡς κύριον ὄνομα ἐν τῇ Π. Δ. καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἰερεμίου (Ἰερ. 36,^{10,11,12,25}) Τούτου παρουσιάζεται καὶ συγκεκριμένως τύπος Gemarja (Ἰερ. 29,⁸).

2) Hissiljahu=ὁ Γιαχβὲ σώζει. Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ἐν τῇ Π. Δ. Ἐὰν τὸ ἐν Ἰερ. 35,¹⁸ Hazzinjah εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἡμετέρου Hissiljahu (Torczyner), εἶναι ἀμφίβολον.

3) Ja'azanjahu=ὁ Γιαχβὲ ἐπακούει. Τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ ἐν Β' Βασ. 25,³³ Ἰεζ. 8,¹¹. Ὡς Ja'azanjah ἀπαντᾷ ἐν Ἰερ. 35,¹⁸. Ἰεζ. 11,¹¹, ὡς Jezanjahu ἐν Ἰερ. 40,¹⁸, 42,¹.

4) Tobsillem=καλὸν ἀνταποδίδει (ὁ Γιαχβὲ) Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ Π. Δ. Ὑποκείμενον πιθανώτατα εἶναι ὁ Γιαχβὲ. Πιθανῶς τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀναφέρεται καὶ ἐν VII, 5-6 XVIII, 1.

5) Τὸ μόνον μὴ θεοφόρον ὄνομα ἐκ τοῦ παρόντος καταλόγου τῶν ὀνομάτων, δηλοῦν «τὴν ἀκρίδα» Οἰκογένεια Hagab ἀναφαίνεται καὶ ἐν Ἐσδρ. 2,⁴⁶. Περὶ τῆς χρήσεως ὀνομάτων ζῶων ὡς κυρίων ὀνομάτων προσώπων καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν ἰδὲ Β. Βέλλα, Τὰ τέκνα παρ' Ἰσραήλ. Ἀλεξάνδρεια 1932 σ. 5.

6) Mibtahjahu=ἐμπιστοσύνη εἶναι ὁ Γιαχβὲ. Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ἐν τῇ Π. Δ.

7) Καὶ ἐν τῇ Π. Δ. τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου Ἰερεμίου φέρουσι καὶ ἄλλα πρόσωπα (Ἰερ 35,¹⁸). Ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος εἶναι ἄγνωστος.

* Τὰ ὀνόματα μετέγραφα κατὰ τὸν συνήθη διεθνῆ τρόπον διὰ Λατινικῶν γραμμάτων. Ἐντὸς [] ἐτέθησαν ἐφαρμομένα τοῦ κειμένου μέρη, τὰ κατ' εἰκασίαν ὑπ' ἄλλων συμπληρωθέντα μέρη, ἐντὸς δὲ () ἐν τῇ μεταφράσει ἐτέθησαν λέξεις ἐπεξηγηματικαὶ πρὸς καλλιτέραν κατανόησιν τοῦ κειμένου.

8) Mattanjahu=δῶρον τοῦ Γιαχβέ. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶτε ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ μορφῇ εἶτε ἐν τῇ συγκεκομμένη Mattanjah φέρουσιν ἐν τῇ Π. Δ. πολλά πρόσωπα (Α' Παρλ. 25.^{4,116}, Β' Παρλ. 29.¹³ Νεεμ. 11.¹⁷ κλπ.), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Σεδεκίας πρὸ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον (Β' Βασ. 24.¹⁷).

9) Nerijahu=φῶς μου εἶναι ὁ Γιαχβέ. Τὸ ὄνομα τοῦτο φέρουσιν ἐν τῇ Π. Δ. πρόσωπα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰερემίου, ὁ πατὴρ τοῦ γνωστοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἰερემίου Βαροῦχ (Ἰερ. 32.¹²) καὶ πατὴρ τοῦ Serajah, πρὸς ὃν ὁ Ἰερემίας ὑπηγόρευσε τὰς προφητείας αὐτοῦ (Ἰερ. 51.⁸⁹). Ἀπαντᾷ ὅμως τὸ ὄνομα καὶ ἐκτὸς τῆς Π. Δ.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι πάντα τὰ θεοφόρα ὀνόματα τοῦ καταλόγου τούτου φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Γιαχβέ καὶ οὐχὶ τὸ γενικώτερον 'el (Θεός), ὅπερ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς τῆς Λάχης ἐν μόνον πρόσωπον φέρει, ὁ 'Elnatan (III.¹²). Τοσοῦτο δὲ μᾶλλον τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτον, καθ' ὅσον ἡ ἀμέσως πρὸ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας ἐποχὴ εἶναι ἡ περίοδος τοῦ φοβερωτέρου θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ παρ' Ἰούδα, καθ' ἣν πλὴν τοῦ Γιαχβέ καὶ ἄλλοι Θεοὶ ἐλατρεύοντο. Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Γιαχβέ εἰς τὰ θεοφόρα ταῦτα ὀνόματα δυσκόλως δύναται τις νὰ ἐρμηνεύσῃ μετὰ τοῦ Torczyneg ὡς ἐπίδρασιν τῆς γνωστῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ἰωσία (621 π.Χ.), ἥτις προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν λατρείαν τοῦ Γιαχβέ. Ἴσως τὰ ὀνόματα ταῦτα νὰ προέρχωνται ἐκ περιοχῆς, ἐν ἣ ἕνεκα ὑπάρξεως ἰδιαιτέρου ἱεροῦ τοῦ Γιαχβέ ἢ ἄλλου τινὸς λόγου ἢ καὶ κατὰ παράδοσιν ἐδίδοντο κατ' ἐξοχὴν ὀνόματα τοῦ Γιαχβέ. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι παρὰ τὸν κρατοῦντα θρησκευτικὸν συγκρητισμὸν τὸ ὄνομα τοῦ Γιαχβέ δὲν εἶχε παύσει νὰ λατρεύηται.

Πρὸς ποῖον σκοπὸν ἦσαν καταγεγραμμένα ἐπὶ τοῦ ὀστράκου τούτου τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν τούτων δὲν γνωρίζομεν. Ἡ γραφὴ διαφέρει τῆς τῶν λοιπῶν ὀστράκων.

II

- 1 Πρὸς τὸν κύριόν μου Ja'os¹). Εἴθε νὰ κάμῃ
- 2 ὁ Γιαχβέ²) ὥστε ὁ κύριός μου νὰ ἀκούσῃ καλὴν ἀγγελίαν³)
- 3 τώρα ἀκριβῶς, τώρα ἀκριβῶς⁴). Ποῖος εἶναι ὁ δούλός σου,
- 4 ὁ κύων⁵) ὅτι ἐμνήσθη ὁ κύριός μου
- 5 τοῦ δούλου του⁶); Νὰ τιμωρήσῃ⁷) ὁ Γιαχβέ τὸν μὴ
- 6 λέγοντα⁸) ὅ,τι δὲν γνωρίζεις.

1) Οὕτω φωνηεντίζουσι οἱ Albright καὶ Hempel, ἐνῶ ὁ Torczyner ἀναγινώσκει Ja'us. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς παπύρους τῆς Ἐλεφαντίνης. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὡς καὶ αἱ III, VI ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Ja'os, περὶ τοῦ ὁποίου, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν συμπεραίνομεν, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἦτο ἀνώτερός τις στρατιωτικὸς ἀξιωματοῦχος, ἐδρεύων ἐν Λάχης (IV, 10) καὶ ἔχων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἑτέρους ἀξιωματικούς, τοποθετημένους εἰς ἐπίκαιρα ὄχυρά μέρη, παρ' ὧν λαμβάνει ἐπιστολάς καὶ ὁ ἴδιος πρὸς αὐτοὺς ἀποστέλλει διαταγὰς ἢ ζητεῖ νὰ μάθῃ ὠρισμένα πράγματα περὶ τῆς καταστάσεως.

2) Διὰ πρώτην φοράν, ἐξαίρουμένης τῆς Μωαδικῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Mesa, παρουσιάζεται εἰς κείμενα ἐκτὸς τῆς Π.Δ. πλήρες τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ Γιαχβέ.

3) Ἡ αὕτη εἰσαγωγὴ καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς IV, V, VIII, IX (πρβλ. καὶ III, 2·3 VI, 1) ἐν εἶδει χαιρετισμοῦ, ἀρμόζουσα εἰς ἀξιωματικόν, ὑπευθύνως χειριζόμενον τὰς τύχας τῆς χώρας.

4) Ὁ τοιςμὸς τῆς παρουσίας στιγμῆς δεικνύει τὸ κρίσιμον τῆς περιστάσεως.

5) Δοῦλον καὶ κύνα χαρακτηρίζει ἑαυτὸν ὁ κατώτερος, ἀπευθυνόμενος πρὸς ἀνώτερόν τινα, ὡς σύνηθες τοῦτο ἦτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οὐχὶ δὲ ἄγνωστον καὶ τῇ Π.Δ. (Α' Σαμ. 24, 15. Β' Σαμ. 7, 21 9, 8 Β' Βασ. 8, 13).

6) Ἡ φράσις δηλοῖ ὅτι ὁ Ja'os εἶχεν ἀποστείλει προηγουμένως εἰς τὸν γράφοντα ἐπιστολήν, μὴ διασωθεῖσαν, ἀπάντησιν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ παρούσα, ἐξ ἧς ἐμφαίνεται ὅτι ὁ Ja'os εἶχε ζητήσει πληροφορίας τινὰς παρὰ τοῦ γράφοντος τὴν παρούσαν ἐπιστολήν. Διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν προσώπων (ὁ δοῦλός σου—ἐμνήσθη... τοῦ δούλου του) ἰδὲ ἐπιστ. III παρατ. 5.

7) Ὁ Albright, ὃν ἠκολούθησε καὶ ὁ Hempel, ἀναγινώσκει **רַבֵּעַ**, ὅπερ σημαίνει «καταστρέφω, τιμωρῶ» (Γεν. 34, 30. Ἰησ. Ν. 6, 18. 7, 25). Ἐν τῇ φωτογραφίᾳ ὅμως ἀντὶ τοῦ **ע** διακρίνεται εὐκρινῶς τὸ **ב**, ὅπότε τὸ **רַבֵּב** ἀναγκάως θὰ ἐκλάβωμεν μετὰ τοῦ Torczyner ὡς προελθὼν ἔνεκα ἀκουστικοῦ σφάλματος ἐκ τοῦ **רַבֵּעַ** = «ἐρευνῶ, τιμωρῶ».

8) Τελείως ἀδικαιολόγητος εἶναι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Torczyner, ὅστις, νομίζων ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ στχ. 6 ἐξέπεσον δύο γράμματα, ἀναγινώσκει τῇ δοηθείᾳ τοῦ **ס** τοῦ στχ. 6 καὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος **י** τοῦ στχ. 6 **יַמְסֵי** μεταφράζων τότε τὴν ὅλην πρότασιν «εἶθε ὁ Γιαχβέ νὰ μὲ τιμωρήσῃ, ἐάν ποτε ὠμίλησα περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐγνώριζον». Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη καὶ ἡ ὅλη ἐπιχειρηματολογία τοῦ Torczyner προσ-

κόπτουν εἰς τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ φωτογραφίᾳ ἐν ἀρχῇ τοῦ στχ. 6 δὲν ὑπάρχει χώρος διὰ τὰ δύο ὑποτιθέμενα γράμματα. Τὸ 𐤆 𐤆 φωνηεντιζόμενον ὡς 𐤆 𐤆 ἀποτελεῖ τὴν ἄρνησιν, ὁπότε τὸ 𐤆 𐤆 θὰ στίξωμεν 𐤆 𐤆 = τὸν λέγοντα (πρβλ. J. Hempel).

Ἐν τῇ συντόμῳ ταύτῃ ἀπαντήσῃ ὁ γράφων ἀρνεῖται κατὰ τρόπον, ἀρμόζοντα εἰς ὑφιστάμενον, νὰ παράσχη εἰς τὸν Ja'os τὰς ζητηθείσας πληροφορίας, αἵτινες, ὡς ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν φαίνεται, ἦσαν στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς φύσεως. Δυνατὸν ὅμως νομίζω, παρὰ τὴν ὑποστηρικθείσαν ταύτην ἐρμηνείαν, καὶ ἄλλως πως νὰ ἐρμηνεύσῃ τις τὴν ἀπάντησιν, ὅτι δηλ. ὁ Ja'os εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν γράφοντα θὰ κατηγορεῖ τοῦτον ἐπὶ ἀποκρύψει καὶ μὴ μεταδόσει ἀναγκαίων πληροφοριῶν, ἣν κατηγορίαν ζητεῖ τώρα ὁ γράφων ν' ἀποσεισῇ. Βεβαίως τὸ ὕφος δὲν εἶναι ἐντονον, ὡς ἤρμοζεν εἰς ἀπολογία, οὐδὲ οἱ λόγοι εἶναι ἐκτενεῖς. Ἐὰν ὅμως, ὡς εἶναι πιθανὸν (πρβλ. Torczyner καὶ Hempel), ὁ γράφων εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Hosa'jahu τῆς III ἐπιστολῆς (παρὰ τὴν διάφορον γραφὴν τῶν δύο ἐπιστολῶν), τότε ἡ ἐρμηνεία αὕτη μοὶ φαίνεται πιθανωτέρα, διότι καὶ ἐν τῇ III ἐπιστολῇ ὁ Hosa'jahu κατηγορεῖται ὑπὸ τοῦ Ja'os ἐπὶ παραβάσει ἐντολῶν τούτου, ἀναγκαζόμενος ν' ἀπολογηθῇ.

III

- 1 Ὁ δοῦλός σου Hosa'jahu¹) ἔστειλε νὰ
- 2 ἀναγγεί[λῃ] εἰς τὸν κύριόν μου Ja'o[s]²): Εἶθε νὰ κάμῃ
- 3 ὁ Γιαχβ[ὲ] ὥστε ὁ κύριός [μου] νὰ ἀκούσῃ καλὴν ἀγγελίαν.
- 4 Καὶ [τώρα] ἔ[στειλε ὁ δοῦλ]ός σου ἐπι[στο]λὴν εἰς Harrikeah³)
- 5 [καὶ] ἐν αὐ[τῇ] ἠρώτα⁴) ὁ δοῦλός σου περὶ τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποῖαν
- 6 ἔστειλεν ὁ κύριός μου⁵) εἰς τὸν δοῦλόν σου χθές⁶), διότι ἡ καρδία
- 7 τοῦ [δού]λου σου εἶναι ἀσθενής, ἀφ' ὅτου ἔστειλες εἰς τὸν δοῦλόν
- 8 σου. Καὶ λέγει ὁ κύριός μου⁷): «δὲν γνωρίζεις;
- 9 ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν⁸)», εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Γιαχβὲ οὐδεὶς ἐπειράθη
- 10 ποτὲ νὰ μοῦ ἀναγνώσῃ⁹) ἐπιστολὴν τινα, οὐδὲ

- 11 ἐπιστολὴν τινα, ἣτις ἤθελε φθάσει εἰς ἐμέ,
 12 ἀνέγνωσα ἢ εἶδον ἐξ αὐτῆς
 13 τι¹⁰⁾. Καὶ εἰς τὸν δοῦλόν σου ἀνηγγέλθησαν
 14 τὰ ἐξῆς¹¹⁾: Κατέβη ὁ διοικητὴς τοῦ σιζατοῦ
 15 Kebar[jahu]¹²⁾, ὁ υἱὸς τοῦ Elnatán¹³⁾, ἵνα ἔλθῃ
 16 εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καὶ τὸν
 17 Hodawjahú¹⁴⁾, τὸν υἱὸν τοῦ Ahijjahú¹⁵⁾ (ὀπισθία ὄφεις)
 18 καὶ τοὺς ἄνδρας του ἔστειλε νὰ λάβουν τρόφιμα¹⁶⁾.
 19 Καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Nedabjahú¹⁷⁾, τοῦ δούλου¹⁸⁾ τοῦ βα-
 19 σιλέως, τὴν ὁποίαν ἔφερον
 20 εἰς τὸν Sallum¹⁹⁾, τὸν υἱὸν τοῦ Jaddua²⁰⁾ ἐκ μέρους τοῦ προ-
 20 φήτου, λέγουσαν
 21 «ἔσο ἐπιφυλακτικὸς» ἀπέστειλεν ὁ δοῦλός σου²¹⁾ εἰς τὸν κύ-
 21 ριόν μου²²⁾.

1) Hosa'jahu = Ὁ Γιαχβὲ σώζει, βοηθεῖ. Ὁ συντετμημένος τύπος τούτου Hosa'ajah εἴρηται καὶ ἐν τῇ Π.Δ. (Ἱερ. 42,1· 43,2· Νεεμ. 12,32 Πρβλ. καὶ τὸν τύπον Hosea). Ὁ Hosa'jahu οὗτος παρουσιάζεται ὡς διοικητὴς μικροτέρας τινὸς πόλεως, ὑπαγόμενος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ja'os. Ποῦ ἀκριβῶς παρέμενε δὲν λέγεται.

2) Ἡ Ἑβραϊκὴ αὕτη ἔκφρασις θὰ ἀπεδίδετο: Ὁ δοῦλός σου Hosa'jahu γράφει, πληροφορῶν τὸν κύριόν του Ja'os τὰ ἐξῆς... Μετὰ τὴν συνήθη εὐχὴν ἀρχονται ἀπὸ τοῦ στχ. 4 αἱ πληροφορίες.

3) Ποῖον τὸ πρόσωπον τοῦτο καὶ τίς ἡ ἀνάμειξις αὐτοῦ εἰς τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφερόμενα δὲν γνωρίζομεν, ὡς ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰ κατωτέρω ἀναφερόμενα ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πρόσωπα. Τοῦτο μόνον μετὰ πιθανότητος δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι οὗτος εἶναι διοικητὴς ἑτέρου τινὸς ὄχυροῦ, ὃν ὁ Hosa'jahu ἐρωτᾷ περὶ ἀπολεσθείσης τινὸς ἐπιστολῆς τοῦ Ja'os. Διατί δὲ τοῦτον ἀκριβῶς ἐρωτᾷ, δὲν γίνεται φανερόν. Ἴσως ἡ ἔδρα αὐτοῦ νὰ κατεῖχε κεντρικὴν θέσιν, εἰς ἣν ἔφθανε πρῶτον ἢ ἀλληλογραφία τοῦ Ja'os, διανεμομένη εἰς τοὺς πλησιαιτέρους τόπους. Ἴσως ἀκόμη χωρεῖ καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἦτο κοινὴ ἐγκύκλιος διαταγὴ τοῦ Ja'os πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματούχους, ἀναφερομένη εἰς ὠρισμένα στρατιωτικὰ μέτρα (ἰδὲ καὶ παρατηρ. 6 καὶ 9). Ἡ προσπάθεια τοῦ Torczyner νὰ φέρῃ εἰς σχέσιν τὸν Harpikēah τοῦτον πρὸς τὸν κατωτέρω ἐν στχ. 20 ἀναφερόμενον προ-

φήτην και νά ἐρμηνεύσῃ τὸ happikeah=δ ἔχων ἀνοικτούς τοὺς ὀφθαλμοὺς=δ βλέπων=δ προφήτης, στερεῖται πραγματικοῦ στηρίγματος.

4) Ἐκ τῶν συμπραζομένων δείκνυται ὅτι τὸ ἀντίστοιχον Ἑβραϊκὸν ῥῆμα **קִי** μόνον τὴν σημασίαν τοῦ «ἐρευνᾶν, ἐρωτᾶν» δύναται νά ἔχη. Τὸ ῥῆμα ἀπαντᾷ ἀπαξ μόνον ἐν τῇ Π.Δ. (Ἰὼβ 15_{1,2}) ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «νεύειν» διὰ τῶν ὀμμάτων.

5) Τὸ πρόσωπον, εἰς ὃ ἀπευθύνεται ὁ γράφων, ἐκφέρεται ἄλλοτε εἰς β' και ἄλλοτε εἰς γ' ἐνικὸν ὡς ἀκριβῶς περὶ ἑαυτοῦ ὁ γράφων ἄλλοτε ὀμιλεῖ εἰς γ' και ἄλλοτε εἰς α' ἐνικ. πρόσωπον.

6) Ἡ ἔννοια τῶν στχ. 5—12 εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ Ja'os εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὸν Hosa'jahu ἐπιστολήν, ἐν ἣ ἔδιδε πρὸς αὐτὸν διαφόρους διαταγὰς. Τὴν ἐπιστολήν ταύτην ὁ Hosa'jahu ἢ πράγματι δὲν ἔλαβεν ἢ λαβὼν δὲν ἐξετέλεσε τὰς διαταγὰς, δι' ὃ ὁ Ja'os πέμπει δευτέραν, αὐστηρὰν ἐπιστολήν. Ἐντρομος ὁ Hosa'jahu ἐκ τῆς δευτέρας ταύτης ἐπιστολῆς σπεύδει ν' ἀπολογηθῇ ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν ἀνέγνωσε ποτὲ ταιαύτην ἐπιστολήν συνάμα δὲ ἔπεμψε πρὸς τὸν Happikeah ἵνα μάθῃ τι περὶ τῆς ἀπολεσθείσης ἐπιστολῆς.

7) Ἐν τῇ ἐπιστολῇ βεβαίως τῇ δευτέρᾳ λέγει τὰ ἐπόμενα ὁ Ja'os, διὸ τὸ **קִי**, εἶπεν τοῦ κειμένου θεόν ν' ἀναγνώσθῃ **קִי**=λέγει, θὰ εἶπῃ. Πρόκειται περὶ ἀπλογραφίας τοῦ **ק**, ἥτις και εἰς τὸν ἐπόμενον στίχον παρουσιάζεται **קִי** ἀντὶ **קִי**.

8) Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν εἶναι τοῦ Hosa'jahu ἀλλὰ τοῦ Ja'os ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς. Παραθέτει δὲ ὁ Hosa'jahu μόνον τὰς λέξεις ταύτας, διότι αὗται ἀποδίδουν τὴν ὅλην ἔννοιαν τῆς ἐπιστολῆς: «δὲν γνωρίζεις;»=δὲν ἔχεις ἰδέαν τῶν διαταγῶν (τῆς πρώτης ἐπιστολῆς); Τὴν φράσιν ταύτην πρέπει, νομίζω, νά ἐκλάβωμεν ἐρωτηματικῶς. Μόνον οὕτω τὸ κείμενον ἀποκτᾷ ἔννοιαν και ἡ ἀκολουθοῦσα προστακτικὴ «ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολήν» εἶναι τεθειμένη εἰς τὴν πλέον ἀρμόζουσαν θέσιν. Ἡ ἀνάγνωσις και μετάφρασις τοῦ Torczyner «κύριέ μου. δὲν γνωρίζω νά ἀναγινώσκω ἐπιστολήν» στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης ἐκδοχῆς ὅτι ἐν στχ. 5—12 δὲν πρόκειται περὶ ἀπωλείας ἐπιστολῆς ἀλλὰ περὶ ἀναγνώσεως ὑπὸ τοῦ Hosa'jahu ἐπιστολῆς τινος, ἣν οὗτος ὤφειλε νά μὴ ἀναγνώσῃ, διὸ και καλεῖται εἰς ἀπολογία ὑπὸ τοῦ Ja'os.

9) Τὴν φράσιν ταύτην δὲν πρέπει νά πιέσωμεν τόσον, ὥστε νά συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Hosa'jahu δὲν ἐγνώριζεν ἀνάγνωσιν, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἐν στχ. 12 παρουσιάζεται δυνάμενος νά ἀναγινώσκῃ. Ἴσως ἡ φράσις εἶναι καταννοητὴ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ κομιστῆς τῆς ἐπιστολῆς ἦτο ἐπιφορτισμένος νά ἀναγνώσῃ τὴν ἐπιστολήν, μάλιστα ὅταν αὐτὴ εἶχεν ἐγκύ-

κλιον χαρακτήρα, περιφερομένη ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.

10) Ὁ Hosa³jahu ἀρνεῖται ὅτι ἔλαβεν οὐ μόνον τὴν γνωστὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ja³os ἀλλὰ καὶ οἰανδήποτε ἄλλην, σχετικὴν θεαίως πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπολεσθείσης.

11) Ὁ ἐπιστέλλων εἰσέρχεται εἰς ἄλλο θέμα, μεταδίδων πληροφορίας.

12) Kebarjahu=ἰσχυρός, μέγας εἶναι ὁ Γιαχβέ. Τὸ ³, ὅπερ ὁ Torczynep ἐν ἀρχῇ θέτει, δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ φωτογραφίᾳ.

13) Elnatan=ὁ Θεὸς δίδει. Τὸ αὐτὸ ὄνομα φέρει καὶ ὁ πάππος τοῦ βασιλέως Ἰεχονία (B' Βασ. 24,¹⁸) καὶ εἰς ἀνώτερος Ἰουδαῖος ἀξιωματικὸς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰερεμίου (Ἰερ. 26,²² 36,¹²).

14) Hodawjahu=αἶνος τοῦ Γιαχβέ, αἰνεῖτε τὸν Γιαχβέ. Τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ἐν τῇ Π.Δ. (A' Παρλ. 3,²⁴) καὶ ἐν τῇ συντετημημένῃ μορφῇ Hodawjah (A' Παρλ. 5,²⁴ Ἔσδρ. 2,¹⁰).

15) Ahijjahu=ἀδελφός μου εἶναι ὁ Γιαχβέ. Τὸ ὄνομα καὶ ἐν τῇ συντετημημένῃ μορφῇ Ahijja ἦτο γνωστὸν καὶ διαδεδομένον (A' Σαμ. 14,^{13,18}. A' Βασ. 4,³ κλπ.).

16) Κατὰ τὴν πιθανωτέραν ἐρμηνείαν τῆς ἀντιστοίχου ἑβραϊκῆς λέξεως mzh (ἰδὲ Albright καὶ J. Hempel, παραπέμποντας εἰς Δευτ. 32,²⁴ ψαλμ. 144,¹³).

17) Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὀνόματος τούτου δὲν εἶναι ἀσφαλῆς. Παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην ὑπεστηρίχθη καὶ ἡ γραφὴ Tobijjahu (Gordon, Hempel). Ἐκ τῆς παρατιθεμένης ὁμῶς ὑπὸ τοῦ Torczynep φωτογραφίας μᾶλλον πιθανὴ φαίνεται ἡ ἀνάγνωσις Nedabjahu. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῇ συγκεκριμένῃ αὐτοῦ μορφῇ Nedabjah φέρει ἐν τῇ Π.Δ. εἰς ἔγγονος τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ (608-597 π.Χ.), υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰεχονία (597 π.Χ.) (A' Παρλ. 3,¹⁸). Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιστολῇ χαρακτηρίζεται ὡς δοῦλος (;) τοῦ βασιλέως (πρβλ. τὴν ἐπομένην παρατήρησιν). Κατὰ τοὺς στχ. 19—21 ὁ Nedabjahu οὗτος κομίζει ἐπιστολὴν πρὸς τινὰ πρὸς τὸν Sallum ἐκ μέρους προφήτου τινός, ἣν ὁ Hosa³jahu εὐρὼν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ja³os. Ἐπομένως ὁ Nedabjahu, συνεπῶς καὶ ὁ προφήτης, διέμενον ἐκτὸς τῆς ἔδρας τοῦ Hosa³jahu, εἰς ἣν ἦλθεν εἴτε πρὸς ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τῆς παραδόσεως τῆς ἐπιστολῆς εἴτε δι' ἄλλον τινὰ λόγον. Ἐκ τοῦ ὅτι ἔρχεται ἐκ τοῦ μέρους, ἔνθα διέμενον ὁ προφήτης, δὲν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ συμπεράνωμεν ὡς τόπον προλεύσεως τὴν Ἱερουσαλήμ, διότι προφήται ἠδύναντο νὰ δρῶσι καὶ ἐκτὸς αὐτῆς.

18) Δυστυχῶς ἡ ἀνάγνωσις τῆς σπουδαίας ταύτης λέξεως δὲν εἶναι ἀσφαλῆς. Καὶ ὁ ἐκδότης τῶν ἐπιστολῶν Torczynep καὶ μετ' αὐτὸν καὶ

ἄλλοι (πρβλ. J. Hempel) ἀναγινώσκουσι τὰ γράμματα **𐤍𐤁𐤃**==ἀπόγονος, ἔγγονος. Ἐπειδὴ δὲ φέρεται, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν (παρατ. 17), ἐν Α΄ Παρλ. 3,18 ἔγγονός τις τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα Nedabjahu, εὐχερῆς θὰ ἀπέβαινε ἢ συνταύτις τῶν δύο προσώπων καὶ εὖτω θὰ κατείχομεν ἀσφαλῆς σημεῖον τοῦ χρόνου τῶν ἐπιστολῶν. Ἐν τῇ φωτογραφίᾳ ὁμοῦς μᾶλλον ἀναγινώσκει τις τὴν γραφὴν **𐤍𐤁𐤃**==δοῦλος, ὁπότε πρόκειται περὶ ἀξιωματοῦχου τῆς βασιλικῆς αὐλῆς (Γεν. 40,20 41,10 Β΄ Σαμ. 10,2,4 κλπ.). Τόσον ἢ παρούσα λέξις ὅσον καὶ τὸ ὄνομα Nedabjahu χρῆζουσι βασάνου ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ πρωτοτύπου ἵνα διευκρινισθῇ ἡ πραγματικὴ γραφή.

19) Sallum==(ὁ Γιαχβὲ) ἐκπληροῦ. Τὸ ὄνομα συχνὰ παρουσιάζεται ἐν τῇ Π. Δ. (Β΄ Βασ. 15,10 ἔξ. Ἱερ. 22,11 κλπ.). Ὁ Sallum οὗτος φαίνεται ὅτι παρέμενε ἐκεῖ, ἔνθα καὶ ὁ Hosa'jahu. Ἀναμφιβόλως ὑψηλὴν τινα κοινωνικὴν θέσιν θὰ κατεῖχε καὶ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τοῦ τόπου θὰ ἐλάμβανε ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ προφήτης πρὸς αὐτὸν γράφει, συμβουλεύων αὐτόν.

20) Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Π. Δ. (Neeem. 10,22 12,11,22).

21) Τὸ τοῦ κειμένου **𐤍𐤁𐤃** εἶναι προφανῶς γραφικὸν σφάλμα ἀντὶ **𐤍𐤁𐤃**

22) Πρῶτος ὁ προφήτης, ὁ ἀποστείλας τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Sallum, δὲν λέγεται. Φαίνεται ὅτι εἶτε ἐκ τῶν ἀναφερομένων προσώπων εἶτε ἀκόμη διότι περὶ τοῦ προφήτου ὁ Hosa'jahu εἶχεν διηγήσει εἰς προγενεστέραν ἐπιστολὴν, ὁ προφήτης (ἰδὲ τὸ ἄρθρον δ προφήτης) εἶναι γνωστὸς εἰς τὸν Ja'os, χωρὶς νὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἀκόμη θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀωνύμως φέρεται ὁ προφήτης ὡς ὁ μόνος γνωστὸς εἰς ὅλην τὴν χώραν. Πιθανὴ ὁμοῦς δὲν φαίνεται ἡ ἐκδοχὴ αὕτη, διότι πάντοτε πολλοὶ προφήται ἐφέροντο ἀνὰ τὴν χώραν καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱερεμίου. Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Hosa'jahu ἀποστέλλει τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἰς τὸν Ja'os, μνημονεύων ἰδιαιτέρως τῆς πράξεως αὐτοῦ ταύτης, δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς ἦτο ἀντιθετὸν πρὸς τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ja'os. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτο μόνον φαίνεται ὅτι ὁ προφήτης εὐρίσκεται μακρὰν τοῦ τόπου, ἔνθα παρέμενον ὁ Sallum καὶ ὁ Hosa'jahu καὶ ὅτι φίλα φρονεῖ πρὸς τὸν Sallum, ἀνήκων προφανῶς εἰς τὴν αὐτὴν πολιτικὴν μερίδα.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μίαν μόνον χαρακτηριστικὴν λέξιν παραθέτει ἐνταῦθα ὁ Hosa'jahu «ἔσο ἐπιφυλακτικὸς». Ἀπὸ τίνος ὁμοῦς ὁ Sallum δεόν νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὸς δὲν λέγεται. Ἐκ τῆς VI ἐπιστολῆς μανθάνομεν ὅτι εἰς τὰς διαφόρους πόλεις ὑπῆρχον διάφοροι πο-

λιτικάι μερίδες, ὧν μία ἐζήτει τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Βαβυλωνίους. Ἐὰν ἡ συμβουλή αὕτη τοῦ προφήτου ἔχη σχέσιν πρὸς τὰς πολιτικάς ταύτας ζυμώσεις, ὡς τινες ὑπέθεσαν, δὲν εἶναι βέβαιον, πιθανὸν ὅμως φαίνεται. Θετικώτερον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ἔὰν ἐγνωρίζομέν τι περὶ τῶν ἀναφερομένων προσώπων καὶ τῆς σχέσεως τοῦ Nedabjahu πρὸς τὸν προφήτην καὶ τὸν Sallum.

Ὡς πᾶσα νέα ἀνακάλυψις ἐν τῷ πρώτῳ ἐνθουσιασμῷ ὀδηγεῖ πολλάκις εἰς συμπεράσματα παρακεκινδυνευμένα, οὕτω καὶ ἡ παρούσα τὸν μὲν Torczynier ὠδήγησε ὑπὸ τὸν ἐνταῦθα ἀναφερόμενον προφήτην νὰ ἐκλάβῃ τὸν γνωστὸν προφήτην Οὐρίαν, περὶ οὗ μανθάνομεν ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰερεμίου (Ἰερ. 26), ἄλλους δὲ νὰ ἐννοήσωσιν αὐτὸν τὸν Ἰερεμίαν. Τὰ ἐνδεικτικὰ ὅμως σημεῖα καὶ τῆς παρουσίας ἐπιστολῆς καὶ ἄλλων τινῶν (πβλ. ἐπιστ. IV παρατ. 13, VI παρατ. 6 καὶ 11, XVI παρατ. 1), ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὁ Torczynier, εἶναι τόσον ὀλίγα καὶ ἀσθενῆ καὶ ἡ ἀνάγνωσις μερικῶν σπουδαίων λέξεων τόσον ἀμφίβολος, ὥστε πᾶσα ἐπὶ τούτου ὑπόθεσις νὰ εἶναι λίαν τολμηρά.

Ἄξια τέλος σημειώσεως εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Π.Δ. πιστοποιουμένη ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν προφητῶν εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν.

IV

- 1 Εἶθε ὁ Γιαχβὲ νὰ κάμῃ, ὥστε [ὁ κύρι]ός μου τώρα ἀκριβῶς
- 2 νὰ ἀκούσῃ καλὴν ἀγγελίαν¹). Καὶ τώρα καθὼς ἀκριβῶς ἔστειλε (=ἔγραψε)²) ὁ κύριός μου,
- 3 οὕτως ἔπραξεν ὁ δοῦλός σου. Ἐγραψα ἐπὶ τῆς πύλης³) πᾶν
- 4 ὅ,τι ἔστειλε [ὁ κύριός μου εἰς] ἐμέ. Καὶ ἔστειλε (ἔρωτῶν)
- 5 ὁ κύριός μου περὶ τῆς Beth-harapid⁴), (ἃς μάθη ὅτι) οὐδεὶς ἐκεῖ
- 6 ἄνθρωπος ὑπάρχει⁵). Καὶ τὸν Sema'jahu⁶) παρέλαβεν ὁ Sema'jahu⁷)
- 7 καὶ τὸν ἀνεβίβασεν (ἔφερε) εἰς τὴν πόλιν⁸) καὶ ὁ δοῦλός σου, κύριέ μου,
- 8 θὰ ἀποστείλῃ ὅπου αὐτὸς (ὁ Sema'jahu) εὐρίσκειται⁹)
- 9 ἐκτὸς ἐὰν ἐπιστρέψῃ (ὁ Sema'jahu) αὖριον¹⁰) [ὀπισθία ὄψις]
- 10 Καὶ ἃς γνωρίσῃ (ὁ κύριός μου)¹¹) ὅτι τὰ σημεῖα τῆς Λάχης¹²) ἡμεῖς περιμένομεν, ἀκριβῶς πάντα τὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν
- 12 ὁ κύριός μου, διότι δὲν βλέπομεν τὴν Aze—
- 13 qah (=τὰ σημεῖα τῆς Azeqah)¹³)

1) Καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀρχεται διὰ τοῦ συνήθους χαιρετισμοῦ ἄλλων ἐπιστολῶν (II, III), χωρὶς νὰ δηλοῦται οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστέλλοντος οὔτε τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθύνεται. Πιθανώτατα ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ὁ ἐκ τῶν προηγουμένων ἐπιστολῶν γνωστὸς Ja'os, ὅστις παραμένει ἐν Λάχης (στχ. 10). Ἐὰν ὁ ἀποστέλλων τὴν ἐπιστολὴν εἶναι ὁ Hosa'jahu τῆς III ἐπιστολῆς, δὲν δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ εἴπωμεν πιθανὸν ὅμως τοῦτο φαίνεται. Ἡ γραφὴ εἶναι μὲν διάφορος τῆς III ἐπιστολῆς, δὲν ἀποκλείεται ὅμως αἱ δύο ἐπιστολαὶ νὰ ἐγράφησαν μὲν διὰ δύο διαφόρων προσώπων, νὰ ὑπηρετήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

2) «Στέλλω» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «γράφω, ἐντέλλομαι», καὶ κατωτέρω στχ. 8 καὶ ἐν τῇ Π.Δ. (Α' Βασ. 5,²³. 20,⁹. 21,¹¹ κλπ).

3) Ἡ ἀντίστοιχος ἐβραϊκὴ λέξις hdl't δύνανται κατὰ δύο τρόπους νὰ φωνηεντισθῆ ἢ ὡς haddallot—περὶ τῶν πτωχῶν, ἢ ὡς haddelet—ἐπὶ τῆς θύρας, ἐπὶ τῆς πύλης. Κατὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν, ἣτις ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Hempel, ὅστις καὶ παραπέμπει εἰς Β' Βασ. 24,¹⁴. 25,¹² Ἱερ. 40,¹⁷. 52,¹⁵ ἐξ. πρόκειται περὶ μέτρων, τὰ ὅποια ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ ὁ διοικητὴς τοῦ τόπου σχετικῶς πρὸς τοὺς πτωχοὺς, ὑφ' οὓς θὰ νοοῦνται οἱ καταπιεζόμενοι, ἴσως δὲ ἀποκλειστικῶς οἱ δούλοι, εἰς οὓς θὰ ἐχαρίζετο ἡ ἐλευθερία, ὡς ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ συνέβη κατὰ τὴν κρίσιμον πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅποτε οἱ δούλοι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι (Ἱερ. 34,⁸ ἐξ.). Ἡ ἀνάγνωσις ὅμως αὕτη δὲν μοι φαίνεται ἐνταῦθα πιθανή. Τὸ χρησιμοποιούμενον ῥῆμα «ἐγράψα» ἥκιστα προσαρμόζεται πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων ἢ τῆς ἀποσβέσεως τῶν χρεῶν τῶν πτωχῶν, δι' ἣν ἀνεμένομεν ἄλλο τι ῥῆμα. Περαιτέρω παρατηρητέον ὅτι ἡ τάσις τοῦ γράφοντος εἶναι νὰ δεβαιώσῃ τὸν Ja'os ὅτι ἐγράψε, ἐδημοσίευσεν τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ἅς τινὰς ὡς γνωστὰς εἰς τὸν γράφοντα δὲν ἀναφέρει. Τούτων ἕνεκα ὀρθοτέρα φαίνεται ἡ ἑτέρα ἀνάγνωσις, ὑπ' ἄλλων ἡδη προταθεῖσα. Ἐπὶ τῆς πύλης τῆς πόλεως, δι' ἧς διήρχοντο οἱ κάτοικοι καὶ τῆς ὁποίας ἡ παρ' αὐτὴν σχηματιζομένη πλατεῖα ἀπετέλει τὸν δημόσιον τόπον συγκεντρώσεως, ἀνέγραψεν ὁ γράφων τὴν ἐπιστολὴν τὰς διαταγὰς τοῦ Ja'os, αἵτινες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἀνεφέροντο εἰς μέτρα, ἀφορῶντα τὴν ζωὴν τῆς ἐμπολέμου πόλεως, διὸ καὶ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωσθῶσιν ὑπὸ πάντων, τιθέμεναι εἰς ἐμφανὲς μέρος (Ἰδὲ Δευτ. 6,¹⁰. 11,²⁰ πρβλ. καὶ Ἱσ. 8,¹¹).

4) Ὁνομα τοποθεσίας ἢ πολίχνης τινός, κειμένης πάντως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Λάχης.

5) Τὸ μέρος ἔχει ἐκκνωθῆ, προφανῶς διότι πλησιάζουν οἱ ἐχθροί, οἷτινες ὁμως δὲν ἔχουν καταλάβει ἀκόμη αὐτό.

6) Semakjahu=δ Γιαχβὲ ὑποστηρίζει. Τὸ ὄνομα ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ Π. Δ. (Α' (Παρλ. 26,¹⁷). Ὁ Semakjahu οὗτος τῆς ἐπιστολῆς ἦτο ἀνώτερός τις ἀξιωματικός, εἰς ὃν ἦτο ἐμπεπιστευμένον τὸ ὄχυρόν τῆς Beth-harapid, ὅπερ ἐγκατέλιπε πρὶν ἢ οἱ ἐχθροὶ ἐπέλθουν, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ Sema'jahu. Πιθανώτατα δὲ ὁ αὐτὸς Semakjahu κακίζεται καὶ ἐν τῇ XIII ἐπιστολῇ «ὡς τὸν νόμον θραύσας». Τὸ ὄνομα ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ XI ἐπιστολῇ.

7) Sema'jahu=δ Γιαχβὲ ἀκούει. Τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ἐν πλήρει καὶ ἐν συντετμημένῃ μορφῇ ἀπαντᾷ πολλάκις καὶ ἐν τῇ Π. Δ. (Α' Βασ. 12,²². Ἱερ. 29,³¹ Νεεμ. 11,¹⁵ κλπ.) καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι μεταξὺ τῶν προσώπων, τῶν φερόντων τὸ ὄνομα τοῦτο, εἶναι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Οὐρία, τοῦ δρῶντος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱερεμίου. Ἡ συνταύτισις ὁμως τούτου πρὸς τὸν ἡμέτερον Sema'jahu ἄνευ ἄλλων σπουδαίων ἐνδείξεων εἶναι λίαν τολμηρά. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο, ὡς δεικνύουν τὰ μνημεῖα, τόσον σύνηθες, ὥστε δὲν δύναται τις ἐπ' αὐτοῦ καὶ μόνου νὰ βασίση δλόκληρον ὑπόθεσιν. Ὁ Sema'jahu οὗτος φαίνεται νὰ ἦτο ἀξιωματικός τοῦ στρατοῦ.

8) Πιθανῶς ἡ μετὰ τοῦ ἄρθρου ἀναφερομένη πόλις νὰ εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ (Torczyner, Hempel). Παρατηρητέον τὸ ῥῆμα 'alah=ἀναβαίνειν, κατανοούμενον ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς περιοχῆς τῆς Λάχης.

9) Ἡ ἀποστολὴ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Semakjahu θὰ ἔχη βεβαίως τὴν ἔννοιαν νὰ ἀνακαλέσῃ τοῦτον εἰς τὸ καθῆκον αὐτοῦ καὶ παραμείνῃ ἐκεῖ, ἔνθα ἔχει ταχθῆ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τόπου.

10) Ὁ στίχος οὗτος καίτοι εὐανάγνωστος εἶναι δυσκολώτατος ὡς πρὸς τὸν φωνηεντισμόν, ἀνάλογος πρὸς τὸν ὅποιον θὰ εἶναι καὶ ἡ μετάφρασις, ἔσχε δὲ διαφόρους ἐρμηνείας. Ἡδὴ ὁ Torczyner μετέφρασε «διότι ἐὰν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του παρετήρει, (στιχ. 11) θὰ ἐγνώριζεν ὅτι ἡμεῖς ἀναμένομεν κλπ.». Ἡ μετάφρασις ὁμως αὕτη δὲν φαίνεται ὀρθή. Ἡ διὰ τοῦ «διότι» εἰσαγομένη αἰτιολογικὴ πρότασις δυσκόλως δύναται νὰ συνδεθῆ πρὸς τὰ προηγούμενα, ὥστε ν' ἀποδώσῃ ἔννοιαν πλήρως κατανοητήν. Καλλίτερον τὸ καίμενον ἐπεχείρησε νὰ κατανοήσῃ ὁ Hempel, ὅστις τὴν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ στιχ. 8 ἀρχομένην πρότασιν ἐξέλαβεν ἐρωτηματικὴν, ὥστε οἱ δύο στιχ. 8—9, ἐξαιρουμένης τῆς τελευταίας λέξεως τοῦ στιχ. 9, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς κατὰ τὸν Hempel: στιχ. 8...«ποῦ θὰ εἶναι (ὁ Semakjahu) στιχ. 9 εἰμὴ ἐν τῇ συνοδείᾳ αὐτοῦ;» (τοῦ Se-

ma^ajahu); Οὕτω ἔμως τὸ κείμενον ἐκλαδῶν ὁ Hempel ἀναγκάζεται τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ στχ. 9 νὰ φωνηεντίσῃ **ךךך** = «ἐρευνήσον» καὶ νὰ συνδέσῃ ταύτην μετὰ τοῦ ἐπομένου στχ. 10 «ἐρευνήσον καὶ θὰ γνωρίσῃ (ὁ κύριός μου) ὅτι κλπ.». Ἡ τοιαύτη ἀνάγνωσις δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη δυσχερειῶν, ὧν μνημονευτέα ἢ συντακτικῶς δύσκολος σύνδεσις «ἐρευνήσον καὶ θὰ γνωρίσῃ», ἣν καὶ αὐτὸς ὁ Hempel ὁμολογεῖ. Ἐπειτα δὲ καὶ πραγματικὴ δυσχέρεια παρουσιάζεται, διότι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνήσῃ ὁ Ja^aos, ἀφοῦ εὑρίσκεται μακρὰν τοῦ γράφοντος; Τὸ πιθανώτερον μοὶ φαίνεται νὰ ἐκλάδωμεν τὸ **סאי** ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «ἐκτός ἐάν» (ἰδὲ Γεν. 32,²⁷ Β' Σαμ. 5,¹⁸ Ἡσ. 55,¹¹ κλπ.) τὴν δὲ ἀκολουθοῦσαν λέξιν νὰ στίξωμεν μετὰ τοῦ Torczyner **ךךךךךך** = «ἐν τῇ ἐπιστροφῇ αὐτοῦ» (ἐάν ἐπιστρέψῃ), ἀναφέροντες τὸ «αὐτοῦ» εἰς τὸν Semakjahu. Τούτων δοθέντων τὸ ἀπομένον **ךךך** δύναται ὡς **ךךך** (=αὔριον) μόνον νὰ φωνηεντισθῇ (πρβλ. Torczyner). Ὁ γράφων ὑπισχνεῖται ν' ἀποστείλῃ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐξαφανισθέντα Semakjahu, ἐάν δὲν ἐπιστρέψῃ ἕως αὔριον. Ἀπὸ τοῦ στιχ 10 ἀρχεται πλέον νέον θέμα.

11) Τὸ ὑποκείμενον τοῦ ῥήμ. ἐλλείπει. Δὲν δύναται ἔμως νὰ εἶναι ἄλλο τι ἢ «ὁ κύριός μου». Νὰ ἴστατο ἀρχικῶς ἐν τῷ βραχεῖ στχ. 9;

12) Ἡ Λάχης εὑρισκομένη ἐπὶ τῆς δδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ τῶν παραλίων τῆς Παλαιστίνης πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, 8 χιλμ. ΝΑ τῆς Ἐλευθερουπόλεως (σημ. Beit-gibrin) (πρβλ. Εὔσεβ. Ὀνομαστ. «καὶ ἔστιν εἰς ἔτι νῦν κόμη Ἐλευθερουπόλεως ἀπέχουσα σημεῖοις ζ' πρὸς νότον ἀπίόντων εἰς τὸν Δαρωμᾶν») καὶ εἰς ἐπίκαιρον στρατηγικὴν θέσιν, ἀπετέλει μίαν τῶν σπουδαιωτέρων καὶ τῶν μάλλον ὀχυρῶν πόλεων τῆς Sefela. Ὡς Lakisu εἰς τὰ Ἀσσυριακὰ μνημεῖα ἀναφέρεται, μνημονεύεται δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς τῆς Tell el-Amarna (14ος αἰ. π. X.). Εἰς χεῖρας τῶν Ἰσραηλιτῶν πίπτει ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (Ἰησ. Ν. 10,^{37,38,31} ἔξ. 12,¹¹ 15,³⁰). Βραδύτερον μανθάνομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰουδα Rehabeam (932—915 π. X.) ὠχύρωσεν αὐτήν (Β' Παρλ. 11,¹⁹ πρβλ. καὶ Μιχ. 1,¹³). Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Σαγχερεῖβ κατὰ τοῦ Ἰουδα (701 π. X.) ἡ Λάχης ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἀσσυρίων, οἵτινες καθιστῶσι ταύτην κέντρον τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐντεῦθεν πέμπονται οἱ πρὸς τὸν Ἰουδαῖον βασιλέα Ἐζεκίαν ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀσσυρίων (Ἡσ. 36,² 37,³⁸ Β' Βασ. 18,¹⁸ ἔξ. Β' Παρλ. 32,³⁹). Γνωστὴ δὲ εἶναι ἡ διασωθεῖσα παράστασις τοῦ Σαγχερεῖβ, καθημένου ἐπὶ θρόνου ἐν Λάχης καὶ προσκυνουμένου ὑπὸ Ἰουδαίων αἰχμαλώ-

των, ὡς καὶ ἑτέρα παράστασις δεικνύουσα τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Σαγγερειδ (H. Gressmann, *Altorient. Bilder zum A.T.* Berlin 1927 εἰκ. 138 καὶ 141). Ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος δις ἡ πόλις ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων καὶ περιήλθε μετὰ τῆς λοιπῆς Ἰουδαϊκῆς γῆς (Β' Βασ. 24,¹⁰ ἐξ. 25,¹¹ ἐξ.). Ἡ πόλις κατωκίσθη καὶ πάλιν μετὰ τὴν Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν (Νεεμ. 11,³⁰).

13) Ἡ Azeqah (Ἄζηκα) ἦτο καὶ αὐτὴ μία τῶν σπουδαιότερων πόλεων τῆς Sefela, κειμένη πρὸς Β τῆς Λάχης, καὶ ΝΔ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπέναντι τῆς Σιωχὸ καὶ κατὰ τὸ Ὀνομαστικὸν τοῦ Ἐδσεβίου μεταξὺ Ἐλευθερουπόλεως καὶ Αἰλίας («Ἄζηκα πόλις τῶν Χαναανίων, μέχρις ἧς κατεδίωξεν Ἰησοῦς τοὺς ε' βασιλεῖς, ἧτις γέγονε φυλῆς Ἰούδα, καλεῖται δὲ νῦν Ἄζηκα κώμη ἀναμέσον Ἐλευθερουπόλεως καὶ Αἰλίας»). Εἰς ἐπικαιρὸν καὶ ὄχυρὰν θέσιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐπὶ τῶν δυτικῶν ἀντρείσματων τῶν Ἰουδαϊκῶν ὄρεων ἐκτισμένη ἀπετέλει ἰσχυρότατον φρούριον, διὸ καὶ ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπίσης ὄχυρᾶς Λάχης ἐν τῇ Π.Δ. ἀναφέρεται (Ἱερ. 34,⁷. Β' Παρλ. 11,⁹). Ἦδη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ πόλις μνημονεύεται (Ἱησ. Ν. 10,¹⁰. 15,³⁰), ἣν ἔπειτα ὠχύρωσεν ὁ Rehabeam (Β' Παρλ. 11,⁹). Πολιορκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος (Ἱερ. 34,⁷) πίπτει μετὰ τῆς λοιπῆς χώρας εἰς χεῖρας τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀνοικοδομεῖται πάλιν μετὰ τὴν Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν (Νεεμ. 11,³⁰).

Οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι ἐν συνδυασμῷ πρὸς στχ. 5—6 δίδουσι εἰκόνα τῆς πολεμικῆς καταστάσεως. Ἐνῶ ἡ Beth-arapid ἔχει ἐκκενωθῆ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πρὸ τῶν ἐπερχομένων ἐχθρῶν, ἡ Azeqah δὲν ἀποστέλλει πλέον τὰ σήματα αὐτῆς, διότι ἔχει προφανῶς περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, οὕτως ὥστε ὁ γράφων εἶναι ἠναγκασμένος νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὴν Λάχης, ἧτις ἀντίσταται, τὸν διοικητὴν τῆς ὁποίας παρακαλεῖ νὰ καταστήσῃ τὰ σήματα ἐμφανῆ, ἵνα μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνῇ. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ γράφων ἦτο ἐγγύτερον πρὸς τὴν Azeqah παρὰ πρὸς τὴν Λάχης. Ποῦ δμως ἀκριβῶς εὐρίσκεται, δὲν γνωρίζομεν. Ο Ἐπὶ τῆς ἐκείνου ἐκλαμβάνει ἄνευ ἀποχρώντων λόγων τὴν Kirjat-Jearim, πατρίδα τοῦ προφήτου Οὐρία, (Ἱερ. 26,²⁰⁻²³) ὡς ἔδραν τοῦ γράφοντος, ἵνα καὶ ἐδῶ εὐρῆ στοιχεῖόν τι ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ Οὐρία. — Τὰ σημεῖα, περὶ ὧν ἐναυθῆ ἐ λόγος εἶναι πυραὶ, αἱ ὁποῖαι ἠνάπτοντο τὴν νύκτα, σήματα φωτεινά, δι' ὧν ἐπεκονιώνουν, πλὴν τοῦ συνήθους τρόπου διὰ τῶν ἐπιστολῶν. — Ἡ εἰκονιζομένη κατάστασις εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἐπιτρέπει νὰ συναγάγωμεν ὅτι ἡ παρούσα ἐπιστολὴ εἶναι βραδυτέρα τῆς II καὶ III.

V

- 1 Εἶθε νὰ κάμη [ὁ Γιαχβὲ] ὥστε ν' ἀκούση [ὁ κύριός [μου]
- 2 [ἀγγελίαν εἰρηνικὴν] καὶ καλὴν [τώρα
- 3 ἀκριβῶς, τώρα ἀκριβῶς.]¹⁾ Ποῖος εἶναι ὁ δοῦλός σου,
- 4 ὁ κύων²⁾ ὅτι ἔστ[ειλας] εἰς τὸν δοῦλόν
- 5 σου τὴν ἐπι[στολήν] . . .³⁾
- 6 . . ἀπήντησεν ὁ δοῦλός σου εἰς τὰς ἐπιστο-
- 7 λάς. Εἰς τὸν κύριόν μου⁴⁾
- 8 Γιαχβὲ⁵⁾
- 9 τί εἰς τὸν δοῦλόν σου⁶⁾
- 10 ὥστε καλὸν ἦ (:)⁷⁾ κακὸν νὰ πράττη εἰς τὸν βασιλέα⁸⁾.

1) Ἡ συμπλήρωσις καὶ ἀνάγνωσις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐν πολλοῖς κατεστραμμένου τούτου ὁστράκου εἶναι εὐκόλος καὶ ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ Torczyner ἐγένετο κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν (IV.VIII. IX).

2) Πρβλ. ἐπιστ. II, 4.

3) Τὸ τέλος τοῦ στίχου τούτου εἶναι δυσανάγνωστον. Ἐν τῇ φωτογραφίᾳ μόνον τὰ γράμματα **𐤒** δύναται τις μετὰ πιθανότητος νὰ διακρίνη. Ὁ Torczyner ἀναγινώσκει **𐤒**, ὅπερ ἐκλαμβάνει ὡς λείψανον κυρίου τινὸς ὀνόματος. Τὸναντίον ὁ Hempel λαμβάνων πρὸς βοήθειαν καὶ τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ ἐπομένου στίχ. **𐤒**, ὅπερ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ δὲν φαίνεται, ἀναγινώσκει **𐤒𐤒**—καὶ εἰς τοῦτο (ἀπήντησεν ὁ δοῦλος εἰς τὰς ἐπιστολάς), ὁπότε ἡ διπλῆ αἰτιατικὴ δυσκόλως δύναται νὰ παραμείνη.

4) Ἀκολουθεῖ ἐμφανῶς ἐν ¹, μεθ' ὃ τὰ λοιπὰ εἶναι δυσδιάκριτα, διὸ καὶ ἀναγνώσεις διάφοροι ἐγένοντο. Πιθανώτερα ἢ τοῦ Hempel **𐤒**¹ **𐤒**²—ἄς ἀγγελθῆ ὅτι

5) Ἐκ τοῦ στίχου τούτου διακρίνομεν τὰ γράμματα **𐤒𐤒**, οὗτινος τὸ ἀρχικόν ¹ πρέπει νὰ εὑρίσκεται ἐν τέλει τοῦ προηγουμένου στίχου = Γιαχβέ. Τὰ λοιπὰ δὲν ἀναγινώσκονται πλέον, διότι τὸ ὁστράκον εἶναι τεθραυσμένον ἀκριβῶς κατὰ τὴν γραμμὴν ταύτην.

6) Διακρίνεται μετὰ ταῦτα ἐν ¹, ἐνφ' ὃ Torczyner ἀναγινώσκει ἐπὶ πλέον ἐν **𐤒**.

7) Ἴσως μετὰ τοῦ Albright ἀναγνωστέον **𐤒**—ἦ, ἐνφ' ὃ Torczyner δημιουργεῖ συντεταγμένον τύπον τοῦ Γιαχβέ.

8) Παρὰ τὸ ἐφθαρμένον τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται σαφῶς ὅτι ἐνταῦθα

γράφει ὑποδεέστερός τις πρὸς ἀνώτερον, ἀπαντῶν εἰς παρὰ τούτου σταλεῖσαν ἐπιστολὴν καὶ συνάμα γνωρίζων ὅτι ἔχει ἤδη ἀπαντήσῃ εἰς προγενεστέρας ἐπιστολάς. Περαιτέρω εἰς στχ 7—8 ὁ γράφων φαίνεται νὰ ἐκφράζῃ εὐχὴν τινα, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ ὅλου ὕφους τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Γιαχβέ. Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι παρουσιάζουσι τὸν γράφοντα ὁμολογοῦντα εἰς ὕφος μετριόφρον ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ καλὸν τι ἢ κακὸν εἰς τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ. Ἡ φράσις αὕτη δύναται νὰ ἐκληφθῇ εἴτε ὡς ἀπολογία πρὸς κατηγορίαν ὅτι εἰς τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ ὁ οὕτως ἐκφραζόμενος ἔπραξε κακὸν τι, εἴτε ὡς ὠραία εὐγενῆς ἀπάντησις εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου του ἐκφρασθείσας πρὸς αὐτὸν εὐχαριστίας διὰ παρασχεθεῖσάν τινα ἐκδούλευσιν. Τὸ ἤρημον τῆς ἐπιστολῆς ὕφος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐν στχ. 7—8 ἐκφραζομένην εὐχὴν καθιστᾷ τὴν δευτέραν ἐκδοχὴν πιθανωτάτην. Ἐκ τῆς μνείας δὲ τοῦ βασιλέως ἐν στχ. 10 δὲν πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀποστέλλεται πάντως πρὸς τὸν βασιλέα. Ἡδύνατο καὶ ἄλλος τις ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως νὰ ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν προσνεγκόντα ἀξιέπαινον τινα ὑπηρεσίαν πρὸς τὸ κράτος, τὸν βασιλέα.—Ἐν ὁ πρὸς ὃν ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται εἶναι ὁ ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν γνωστὸς Ja'os, δὲν γνωρίζομεν. Ἐν τῇ VI ἐπιστολῇ βλέπομεν πάντως τοῦτον, διατελοῦντα εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ λαμβάνοντα παρὰ τούτου ἐπιστολάς.—Ἡ γραφὴ τῆς παρουσίας ἐπιστολῆς ἀποκλίνει τῆς τῶν προηγουμένων.

VI

- 1 Εἰς τὸν κύριόν μου Ja'os. Εἴθε ὁ Γιαχβέ νὰ κάμῃ
- 2 ὥστε ὁ κύριός μου νὰ ἴδῃ εἰρηνικὸν τὸν χρόνον τοῦτον¹⁾. Τίς
- 3 ὁ δοῦλός σου, ὁ κύων, ὥστε νὰ στείλῃ ὁ κύριός μου τὴν [ἐπιστο]²⁾
- 4 λὴν τοῦ βασιλέως³⁾ καὶ τὰς ἐπιστολάς τῶν ἀρχόν[των⁴⁾ λέ-
- 5 γων «ἀνάγνωθι λοιπόν»⁵⁾. Καὶ ἰδοὺ οἱ λόγοι τῶν [ἀρχόντων]⁶⁾
- 6 δὲν εἶναι καλοὶ νὰ παραλύουν τὰς χεῖράς σου⁷⁾[καὶ νὰ καθιστοῦν]
- 7 ἀτόνους τὰς χεῖρας τῆς χώ[ρας]⁸⁾
- 8⁹⁾ Κύριέ μου, δὲν γρά-
- 9 φεις εἰς [αὐτοὺς λέγων δια]τὶ πράττετε
- 10 ταῦτα;¹⁰⁾
- 11
- 12 Εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Γιαχβέ τοῦ Θεοῦ

- 13 σου ἀνέγνωσεν ὁ δοῦ-
 14 λός σου τὴν ἐπιστολὴν . . .
 15

1) Αἱ λέξεις τοῦ στιχ. 2 ἐχωρίσθησαν διαφόρως, ὥστε διάφορος ἔννοια νὰ ἐξαχθῇ. Οὕτω δὲ μὲν Gordon ἀνέγνωσεν «ὥστε ὁ κύριός μου νὰ ἴδῃ τοῦτο τὸ παρὸν σημεῖον», ὅποτε ἀνεξήγητον παραμένει τὸ σημεῖον, ἐ δὲ Torczyner «εἶθε ὁ Γιαχβὲ νὰ κάμῃ, ὥστε ἡμεῖς νὰ βλεπωμεν τὸν κύριόν μου, σέ, πάντοτε εὐτυχοῦντα». Φυσικωτέρα φαίνεται ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα μετάφρασις, ὑπ' ἄλλων ὑποστηρικθεῖσα (πρβλ. Hempel ἰδὲ καὶ σχετικὴν ἔρευναν παρὰ Torczyner σ. 106 ἐξ.). Ἡ ὑπὸ τοῦ Torczyner κατὰ τῆς ἐρμηνείας ταύτης ἐπιφερομένη καὶ ἰσχυρῶς τονιζομένη δυσσχέρεια τῆς συντάξεως τῆς λέξεως **וַיֵּן** (=καιρὸς) θηλ. γένους μετὰ τοῦ ἄρσεν, **וַיֵּן** (=οὗτος) στερεῖται ἀποδεικτικῆς δυνάμεως, ἐφ' ὅσον τοιαύτη σύνταξις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Π. Δ. (Ἡσ. 8_{,23}, 13_{,23}, Ἰεζ. 7_{,112}, 30_{,33}, Ἀσμ. 2_{,112}, Ἑσδρ. 10_{,14}). Τὸ νὰ ἐκλάβωμεν τὰ παραδείγματα ταῦτα ὡς ἀντιγραφικὰ σφάλματα, ὡς ὁ Torczyner ἀναγκάζεται νὰ πράξῃ, εἶναι λίαν παράτολμον.—Ὁ παρῶν χαιρετισμὸς ἀποκλίνει κατὰ τὴν μορφήν, οὐχὶ ἕμως καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν, τῆς χαιρετιστηρίου φράσεως τῶν ἐπιστολῶν II, III, IV, V.

2) Ἄν καὶ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ οὐδὲν σημεῖον διακρίνεται, ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆ, ὑπὸ πάντων δεκτῆ γενομένη, εἶναι ἀσφαλῆς, ὡς δεικνύει καὶ ἡ συνάφεια τοῦ κειμένου καὶ τὸ χρησιμοποιοῦμενον ῥῆμα **וַיֵּן** (=πέμπειν ἰδὲ III_{,114}, IV_{,2}, V_{,4}) καὶ περαιτέρω ὁ στιχ. 14.

3) Δυστυχῶς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως δὲν ἀναφέρεται, ἀσφαλῶς ἕμως νοεῖται ὁ Ἰουδαῖος βασιλεὺς. Καίτοι ὁ γράφων εἶναι προφανῶς ὑποδεέστερος τοῦ Ja'os, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὗτος κατεῖχεν ἀνωτέραν θέσιν καὶ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ja'os θὰ ἐξήσκει, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ja'os πέμπει πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως οὐχὶ πρὸς τὸν ἀπλοῦν σκοπὸν ἕπως λάβῃ γνώσιν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἀλλ' ὅπως ζητήσῃ τὴν γνώμην καὶ συμβουλὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γραφομένων, ὡς σαφῶς φαίνεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τούτου (ἰδὲ καὶ XVIII σημ. 2).

4) Ὁ πληθυντικὸς φαίνεται νὰ εἶναι βέβαιος, διότι δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς ἀλλὰ περὶ περισσοτέρων ἐπιστολῶν. Ἡ ἐνταῦθα χρησιμοποιομένη λέξις **וַיֵּן** παρουσιάζεται συχνὰ ἐν τῇ Π. Δ., δηλοῦσα τὸν ἀρχιστράτηγον, τοὺς ἀρχηγοὺς τμημάτων τινος στρατοῦ, τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς προὔχοντας (Ἑξ. 2_{,14}, Ἀριθ. 21_{,18}), τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους (Α' Βασ. 4_{,3}, 5_{,100}, 9_{,233}), τοὺς διοικητὰς ἐπαρχίας τινός (Α' Βασ. 20_{,14}

Β' Βασ. 10,₁₁), τοὺς ἄρχοντας τέλος, οἵτινες μετὰ τοῦ βασιλέως συν-εσκέπτοντο, συμβουλευόντες αὐτὸν ('Ωσ. 3,₁₁. 'Ιερ. 4,₉). Ἐνταῦθα δὲ περὶ τῶν τελευταίων τούτων πρόκειται ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι ἀμέσως μετὰ τὰς ἐπιστολάς τοῦ βασιλέως ἀναφέρονται αἱ τῶν ἀρχόντων, ὡς οὕτω παρατίθενται οἱ ἄρχοντες εὐθὺς μετὰ τὸν βασιλέα καὶ ἐν τῇ Π.Δ. ('Ωσ. 3,₁₁. 'Ιερ. 4,₉). "Οτι δὲ περὶ τούτων πρόκειται φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἄρθρου «τῶν ἀρχόντων» καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἔχουν δικαίωμα ἀποστολῆς ἐπιστολῶν, ἐν αἷς ἐκφέρουσι γνώμην ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως.

5) Ἴδὲ καὶ III, 9.

6) Ἐκτὸς τοῦ ἄρθρου οὐδὲν γράμμα τοῦ οὐσιαστικοῦ δύναται τις μετὰ βεβαιότητος νὰ διακρίνη. Ἐκ τῶν συμφραζομένων ἕως πιθανω-τάτη εἶναι ἡ ἀνάγνωσις «ἀρχόντων», διότι τούτων τὰς ἐπιστολάς πρὸς ἀνάγνωσιν ἀπέστειλεν ὁ Ja'os. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Torczyner «τοῦ προφήτου» προέρχεται ἐκ τῆς τάσεως νὰ φέρη εἰς συσχέτισιν τὴν ἐπι-στολὴν ταύτην πρὸς τὴν III, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τοῦ προφήτου. Ἡ μνεῖα ἐνταῦθα τοῦ προφήτου καὶ ἀπότομος καὶ ἀδικαιολόγητος θὰ ἦτο, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀρχόντων θὰ παρέμενεν ἀκαθόριστος.

7) Ἐν τῇ φωτογραφίᾳ διακρίνεται Υ (Hempel) καὶ ὄχι Ξ (Torczyner). Διὰ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν προσώπων ἰδὲ III παρατ. 5.

8) Οἱ στχ. 6-7 ἀποδίδουν τὴν ἔννοιαν τῶν ἐπιστολῶν τῶν ἀρχόντων, διαφωτίζοντες συγχρόνως τὴν τότε ἐποχὴν. Εἰς τὴν ἐμπόλεμον κατά-στασιν, εἰς ἣν εὐρίσκεται ἡ χώρα, μερὶς τις τῶν ἀρχόντων εἶναι κεκη-ρυγμένη ὑπὲρ τῆς παραδόσεως εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα γράφει πρὸς τὸν ἐν Λάχης εὐρισκόμενον Ja'os, ἐνῶ ἄλλη μερὶς, εἰς ἣν ἀνήκε καὶ ὁ γράφων τὴν παρούσαν ἐπιστολὴν, διάφορον ἐπὶ τῆς κατα-στάσεως εἶχε γνώμην. Τὸ περὶ παραδόσεως τοῦτο κήρυγμα ἐπόμενον ἦτο καὶ τῶν στρατιωτῶν τὸ φρόνημα νὰ καταβάλη («παραλῶν τὰς χεῖ-ράς σου») καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀπροθυμίαν πρὸς τὸν πόλεμον νὰ ἐμφυ-τεύσῃ. Ἄκων, ἀναγινώσκων τις τὰς γραμμάς ταύτας τῆς ἐπιστολῆς, μιμνήσκειται πρὸ παντὸς τοῦ 38ου κεφ. τοῦ Ἱερεμίου, ἐνθα ζωηρῶς εἰ-κονίζεται ἡ διαμάχη τῶν δύο μερίδων καὶ χαρακτηρίζεται ὁ Ἱερεμίας ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων ὡς παραλῶν (Υ Ξ Υ Υ 'Ιερ. 38,₁₁). Τὸ αὐτὸ ῥῆμα καὶ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐπιστολῆς χρησιμοποιεῖται) τὰς χεῖρας τῶν πολεμιστῶν καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ. Καίτοι ἡ κατάστασις, ἣν ἡ ἐπιστολὴ διαγράφει, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν ἐν Ἱερ. 38 εἰκονιζομένην, ἕως τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ ἀπολύτως πρὸς συσχέτισιν τινα τῆς ἐπιστο-λῆς πρὸς τὰ γεγονότα Ἱερ. 38, εἰ μὴ ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλα στοιχεῖα,

δεδομένου ὅτι οὐχὶ ἔπαξ εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν εὐρέθη τὸ Ἰουδαϊκὸν κράτος καὶ ὅτι ἡ φιλοβαβυλωνιακὴ μερὶς ἦτο πάντοτε ἐνεργὸς παρ' Ἰουδαίῳ.

Ἐν ἔτι σπουδαῖον ζήτημα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς παραμένει, ἐὰν δηλ. καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως τὸ αὐτὸ περιεχόμενον εἶχεν. Ὁ γράφων μνημονεύει μὲν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως οὐδὲν ὁμοίως ἀναφέρεται εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Νὰ ἦτο ἀρὰ γε διάφορον ἢ ἐκ σέβας πρὸς τὸν βασιλέα ἀποφεύγει νὰ κρίνῃ τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ;

9) Τὸ τέλος τοῦ στχ. 7 καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ στχ. 8 εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναγνώσῃ τις μετ' ἀσφαλείας. Κατὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦ Harding τὸ τέλος τοῦ στχ. 7 ἔχει $\text{׀} \text{׀} \text{׀}$ = ἡ πόλις: «παραλύουν τὰς χεῖρας τῆς χώρας καὶ τῆς πόλεως» (;) ἢ μήπως ἀπὸ τῆς λέξεως ταύτης ἀρχεται νέα πρότασις: «ἐνῶ ἡ πόλις ἀνθίσταται» (;). Ὁ Hempel ἀναγινώσκει: «ἐνῶ οἱ ἀναιδεῖς (οἱ Βαβυλώνιοι) ἐξασκοῦν βίαν».

10) Ὁ γράφων δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην τῶν ἀρχόντων. Δυστυχῶς τὸ κείμενον μετὰ ταῦτα εἶναι ἀθεραπεύτως κατεστραμμένον, γραμμάτων τινῶν μόνον διακρινομένων.

11) Ἡ ὑπὸ τοῦ Torczyner συμπλήρωσις τῶν κενῶν «εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Γιαχβέ . . . ἐὰν ὁ δοῦλός σου ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολὴν ἢ προσεπάθησέ τις ν' ἀναγνώσῃ αὐτὴν εἰς αὐτὸν ἢ εἶδέ τι ἐξ αὐτῆς» κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς III ἐπιστολῆς, καθ' ὃν τρόπον μάλιστα ταύτην ἠρμήνευσεν ὁ Torczyner, εἶναι λίαν παράτολμος. Πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα περὶ τῆς φυγῆς καὶ καταδιώξεως τοῦ Οὐρία στεροῦνται βάσεως.

VII

Τὸ δστρακον τοῦτο διετηρήθη εἰς πολὺ ἀθλίαν κατάστασιν, δυσδιακρίτων τινῶν σημείων ἐν τῇ φωτογραφίᾳ ὑπαρχόντων. Μόνον ἐν στχ. 6 διακρίνονται πῶς τὰ πρῶτα γράμματα. Παραθέτω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν μεταφράσει ὡς ταύτην ἀνέγνωσε, συνεπλήρωσε καὶ ἀνασυνέταξεν ὁ Torczyner ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν.

- 1 Εἴθε ὁ Γιαχβέ νὰ κάμῃ ὥστε ὁ κύ-
- 2 ριός μου νὰ ἀκούσῃ καλὴν ἀγγελίαν τώρα ἀκριβῶς. Ποῖος ὁ
- 3 δοῦλός σου, ὁ κύων
- 4 ἐσπέρα
- 5 ὁ δοῦλός σου Tob-
- 6 sillem¹) τὴν ἐπιστολὴν
- 7 [εἰς τὴν πόλιν

1) Τοῦ ὀνόματος τούτου τὰ τρία τελευταῖα σημεῖα διακρίνονται. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος Tobsillem φαίνεται νὰ εἶναι εὐστοχος. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὀνομάτων τοῦ I ὀστράκου τοιοῦτο ὄνομα ὑπάρχει ὡς καὶ ἐν XVIII₁₁. Τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι ὁ Tobsillem τῆς XVIII ἐπιστολῆς φαίνεται ἀποσταλεῖς μακρὰν, ἐπιφορτισμένος μὲ ἐντολὴν τινα, ὃν ὁ γράφων τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ἀναμένει νὰ ἐπιστρέψῃ, ἵνα ἀποστείλῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου του πεμφθεῖσαν ἐπιστολὴν εἰς τοὺς γέροντας τῆς πόλεως. Καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιστολῇ (VII) ὁ Tobsillem ταυτὴν ἀποστολὴν φαίνεται ἔχων, τῆς μεταδιβάσεως ἐπιστολῶν εἰς τὴν πόλιν. Τούτων ἕνεκα νομίζω ὅτι ὁ Tobsillem τῆς προκειμένης ἐπιστολῆς καὶ τῆς XVIII εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὅπερ ὡς ἔμπιστον διαδιδάσκει τὰς ἐπιστολάς εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως. Ἐὰν ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη ἐπιστολὴ (VII₁₀) ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὰ ἐν VI λεγόμενα, δὲν γνωρίζομεν. Περὶ τοῦ ἀποστέλλοντος τὴν ἐπιστολὴν καὶ τοῦ ἀποδέκτου ταύτης ἰδὲ XVIII παρατ. 2.

VIII

Καὶ τοῦ ὀστράκου τούτου ἡ γραφὴ εἶναι κατεστραμμένη. Γράμματα καὶ υπολείμματα γραμμῶν ἐνιαχοῦ διατηροῦνται χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ ἔννοιά τις. Μόνον δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀρχὴ θὰ περιεῖχε τὴν γνωστὴν ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν εἰσαγωγὴν. Ἐπίσης εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν τῆς ὀπισθίας ὄψεως ἀναγινώσκειται ἡ λέξις 𐤅𐤍𐤍=ὁ κύριός μου.

IX

- 1 Εἴθε ὁ Γιαχβὲ νὰ κάμῃ ὥστε ὁ κύριός
- 2 μου νὰ ἀκούσῃ καλὴν ἀγγελίαν. [Τίς ὁ δοῦλός
- 3 σου, ὁ κύων ὅτι]¹⁾ ἀπέστειλας²⁾ . . .
- 4 ἀπῆντη—
- 5 σεν³⁾ ὁ δοῦλός σου⁴⁾ . . .
- 6 διὰ (ὀπισθία ὄψις)
- 7 χειρὸς τοῦ Κεπαῖα⁵⁾ ὅτι
- 8 θὰ πράξωμεν αὐ-
- 9 ριον⁶⁾

1) Κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ Torczyner (ἰδὲ II₁₃₋₄ V₁₈₋₄ VI₂₋₃).

2) Τὸ τελευταῖον γράμμα μετὰ τὸ 𐎧𐎡𐎱 δὲν εἶναι 𐎧 (Torczyner) ἀλλὰ 𐎡 (Hempel=ἐν τῇ ἀποστείλλειν σε). Μετὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ σημεῖόν τι, ὅπερ ὁ Albright ἠρμήνευσεν ὡς ἔχον ἀριθμητικὴν ἀξίαν 10.

3) Τοῦ ῥήμ. 𐎡𐎱𐎧 εὐκρινῶς διακρίνεται τὸ πρῶτον γράμμα, πρβλ. δμως V, 6. ἔνθα τὸ αὐτὸ ῥήμα ἀπαντᾷ.

4) Τὰ ἀκολουθοῦντα γράμματα τοῦ στιχ. τούτου ὡς καὶ τοῦ ἐπομένου εἶναι τόσοσιν δυσδιάκριτα, ὥστε πέραν ὑποθέσεων δὲν δυνάμεθα νὰ χωρήσωμεν. Οἱ μὲν ζητοῦν νὰ εὑρουν τὴν λέξιν «ἐπιστολάς» ὡς συμπλήρωμα τοῦ ῥήματος «ἀπήντησεν» (Torczyner), οἱ δὲ τὴν λέξιν «λόγον» (ἀποδίδειν λόγον=ἀπαντᾶν πρβλ. Hempel).

5) Ἐκ τοῦ στιχ. τούτου τὸ τρίτον γράμμα εἶναι ἀμφίβολον. Οἱ μὲν ἀναγινώσκουσι τοῦτο ὡς 𐎱 , ὁπότε ἡ ἔννοια τοῦ στιχ. εἶναι «εἶθε ὁ Γιαχβὲ νὰ κάμῃ νὰ γνωρίσης στιχ. 8 ὅ,τι συνέβη», οἱ δὲ ὡς 𐎧 , ὁπότε ὁ στιχ. συνδέεται μετὰ τῶν προηγουμένων «ἀπήντησεν ὁ δοῦλός σου διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Kenajahu ὅ,τι μέλλομεν νὰ πράξωμεν». Ἡ δευτέρα ἀνάγνωσις εἶναι ἡ πιθανωτέρα, διότι ἐν τῇ φωτογραφίᾳ σαφῶς διακρίνεται τὸ ἄνω σκέλος τοῦ γράμματος 𐎧 .

6) Τὸ μὲν 𐎡 καὶ 𐎧 διακρίνονται εὐκρινῶς. Ἐὰν καὶ τὸ τελευταῖον γράμμα εἶναι 𐎧 (Hempel), τότε ἔχομεν τὴν λέξιν 𐎧𐎧𐎡 = αὔριον, ὁπότε τὸ 𐎧𐎱𐎱 τοῦ στιχ. 8 δὲν θὰ ἐκλάβωμεν ὡς τετελ. τῆς διαθέσεως Niφάλ=ὅ,τι συνέβη, ἀλλ' ὡς μὴ τετελ. τῆς διαθέσεως κάλ=θὰ πράξωμεν.

Ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων στίχων τῆς ἐπιστολῆς ταύτης φαίνεται ὅτι ὑποδεεστερός τις πάλιν γράφει πρὸς ἀνώτερον, βεβαιῶν τοῦτον ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν, εἰς ἣν ἀπήντησε γνωστοποιῶν τι μέλλει νὰ πράξῃ.

X

Ὑπολείμματα γραμμάτων, ἐξ ὧν οὐδὲν δύναται νὰ ἐξαχθῇ, διετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ ὀστράκου τούτου. Ἐνιαχοῦ ὁ Torczyner διακρίνει τὸ 𐎱 .

XI

1

2 κύων¹⁾

3 εἰς

4 Mikajahu²⁾

5 Semakjahu³⁾

1) Καὶ ἐκ τοῦ ὀστράκου τούτου, ὅπερ θὰ περιείχε περὶ τοὺς 13

στίχους, σημεῖά τινα γραμμάτων διεσώθησαν. Μόνον ἐκ τῶν πρώτων στίχων λέξεις τινὲς δύνανται νὰ ἀναγνωσθῶσιν.

2) Τὸ Mikajahu (=τίς εἶναι ὡς ὁ Γ'ιαχβὲ) ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Π. Δ. (Κριτ. 17,^{11,14}. Α' Βασ. 22,⁸ κλπ.) καὶ ὑπὸ τὰς συντετηγμένας μορφὰς Mikajah (Nεεμ. 12,¹⁸⁵), Mikah (Μιχ. 1,¹¹. Β' Παρλ. 34,²⁰ κλπ.).

3) Ἐὰν ὁ Semakjahu οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν IV, 6 ἀναφερόμενον καὶ τὸν ἐν XIII, 2 μνημονευόμενον, εἶναι ἀδύνατον νὰ συμπεράνη τις ἐκ τῶν ἐλαχίστων τούτων λέξεων τῆς παρουσίας ἐπιστολῆς.

XII

Ἐπὶ τοῦ ὁστράκου τούτου σήμερον οὐδὲν δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, διότι, ὡς ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης Torczyner θεδαιοῖ, κατὰ τὸν καθαρισμόν τοῦ ὁστράκου ἐξηλείφθη, δυστυχῶς, καὶ ἡ λεπτή γραφή. Πρὸ ὅμως τοῦ καθαρισμοῦ τὸ ὁστράκον εἶχε φωτογραφηθῆ καὶ ἐκ τῆς φωτογραφίας ταύτης, ἣτις ὅμως δὲν ἐδημοσιεύθη, κατάρθρωσεν ὁ Torczyner νὰ ἀναγνώσῃ τὰ ἑξῆς :

- 1 . . . ὁ κύων ὁ κύριός μου
- 2 ἐπιστολὴν
- 3 εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Γ'ιαχβὲ
- 4 ἀνέγνωσα αὐτὸ ὁ δοῦλος
- 5
- 6 κύριέ μου
- 7 ὁ δοῦλός σου
- 8

XIII

- 1 Ἐγέρθητι¹) διὰ νὰ ἐκτελέσῃς τὸ ἔργον
- 2 Ὁ Sema[kjahu]²) . . ἔθραυσε τὸν νόμον³)
- 3 τὰς φαρέτρας⁴)

1) προστακτικὴ τῆς Κάλ=ἐγέρθητι. Ἐλλιπὴς καὶ ἐδῶ γραφὴ ἀντὶ τῆς ὀλοσχεροῦς (πρβλ. καὶ III,⁵ XI,⁴).

2) Ἐπὶ τῆς φωτογραφίας διακρίνονται τὰ γράμματα , ἡ συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος Semakjahu (Torczyner) φαίνεται νὰ εἶναι ἐπιτυχῆς (ἰδὲ IV,⁶ XI,⁶).

3) Εὐκρινῶς, νομίζω, ἐν τῇ φωτογραφίᾳ διακρίνονται αἱ λέξεις **𐤒𐤒𐤏 𐤒𐤁𐤏** = ἔθραυσε τὸν νόμον (οὕτω οἱ Gordon, Hempel), ὡς καὶ τὸ ἀντίγραφον τοῦ Harding τοιαύτην ἀνάγνωσιν παρέχει. Εἰς τὴν IV ἐπιστολὴν εὗρομεν τὸν Semakjahu, ἀνώτερον ἀξιωματικόν, ἐγκαταλιπόντα προῶρως τὸ ὄχυρόν τῆς Beth-harapid, ὅπερ ὁ γράφων τὴν ἐπιστολὴν ἐκεῖνην γνωστοποιεῖ εἰς τὸν ἀνώτερον διοικητὴν τοῦ διαμερισματος. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐπιστολῆ προφανῶς περὶ τοῦ αὐτοῦ Semakjahu πρόκειται, ὅστις κακίζεται διὰ παράβασιν τοῦ νόμου. Ὅτι δὲ ἡ παράβασις αὕτη εἶναι ἢ ἐν IV ἀναφερομένη ἐγκατάλειψις τοῦ ὄχυρου τῆς Beth-harapid φαίνεται ἐκ τοῦ στιχ. 1, κατὰ τὸν ὅποιον διορίζεται ἄλλος ἀξιωματικὸς πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἐπομένως ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Semakjahu. Κατὰ ταῦτα τὸ παρὸν ὄστρακον περιέχει τὴν διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ περὶ διορισμοῦ προσώπου τινὸς εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐξαφανισθέντος Semakjahu. Πιθανὸν δὲ δέον νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἡ παροῦσα διαταγὴ, ἢ εὐρεθεῖσα ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ διοικητοῦ, εἶναι ἀντίγραφον φυλασσόμενον εἰς τὸ ἀρχεῖον, ἐκτὸς ἂν ἐκ λόγων ἀγνωστων ἢ διαταγὴ δὲν εἶχεν ἀποσταλῆ. Ὁ ἀποστέλλων τὴν ἐπιστολὴν εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἐν Λάχης παραμένων Ja'os. Τίς ὅμως ὁ πρὸς ὃν ἡ διαταγὴ ἀπευθύνεται, δὲν γνωρίζομεν.

4) Πιθανὸν ἐδίδοnton ἐν τῷ στιχ. τούτῳ ὁδηγίαι πρὸς πολεμικὴν προπαρασκευήν.

XIV

Καὶ ἐπὶ τοῦ ὄστράκου τούτου ἴχνη μόνον γραμμάτων διεσώθησαν, ἐξ ὧν οὐδὲν ἐξάγεται. Ἐν **𐤍** καὶ ἐν **𐤏** διακρίνονται εὐκρινῶς περὶ τὸ μέσον τοῦ ὄστράκου.

XV

Καὶ ἐπὶ τοῦ ὄστράκου τούτου, ὅπερ εἶναι τὸ πλατύτερον ἐξ ὄλων, οὐδὲν, δυστυχῶς, διακρίνεται.

XVI

Τὸ ὄστρακον τοῦτο, οὕτινος ἢ γραφὴ εἶναι ζωηροτάτη, δυστυχῶς εἶναι τεθραυσμένον, ἐλαχίστου μόνον τμήματος διασωθέντος. Ἀποκεκομμένα λέξεις καὶ γράμματα ἀπομεμονωμένα διεσώθησαν, μόνον δ' ἐλάχισται λέξεις πλήρως δύνανται νὰ ἀναγνωσθῶσιν.

- 1
 2
 3 ἀπέστειλεν ὁ δοῦ[λός σου]
 4 [ἐπ]ιστολή
 5 . . . ahu ὁ προφήτης¹⁾
 6
 7 (ὀπισθία ὄψις)
 8
 9 ἔπεμψε
 10

1) Τοῦ ὀνόματος τοῦ προφήτου διεσώθη, δυστυχῶς, μόνον τὸ τελευταῖον μέρος, τὸ περιέχον τὸ ὄνομα τοῦ Γιαχῆ (ahu), δυνάμενον νὰ προσκολληθῆ εἰς διαφόρους ῥίζας, ὥστε διάφορα ὀνόματα νὰ ἀποτελεσθῶσιν. Ἡ ἀνάγνωσις ἐνταῦθα τοῦ γνωστοῦ προφήτου Οὐρία ὑπὸ τοῦ Torczyner οὐδὲν ἐν τῷ κειμένῳ ἔχει ἔρεισμα, προέρχεται δὲ ἐκ τῆς γνώμης αὐτοῦ ἔτι ὁ ἐν III ἀναφερόμενος προφήτης εἶναι ὁ Οὐρίας, ὃν ἀναζητεῖ καὶ ἐνταῦθα, ὑποθέτων ὅτι ἡ παροῦσα ἐπιστολή ἔχει σχέσηιν πρὸς τὰς ἐπιστολάς II, III, VI. Δυνατὸν ὁ παρῶν προφήτης νὰ εἶναι διάφορος τοῦ προφήτου τῆς III ἐπιστολῆς.

XVII

Τὸ μικρὸν τοῦτο τεμάχιον τοῦ ὄστράκου περιέχει τρεῖς μόνον λέξεις.

- 1 ὁ δοῦλος
 2 ὁ κύριός μου
 3 ὁ [κύ]ριός μου¹⁾

1) Ὁ Torczyner, ἀντὶ 𐤁𐤏𐤃𐤁 ἀναγινώσκει 𐤁𐤏𐤃𐤁 , ὅπερ συμπληρῶν ἐξάγει τὸ ὄνομα Jirmejahu (Ἱερεμίας), παραπέμπων εἰς I,4. Ἐπὶ τῆς φωτογραφίας ὁμοῦς διακρίνονται εὐκρινῶς τὰ γράμματα 𐤁𐤏𐤃𐤁 ἅτινα συμπληρούμενα διὰ τῶν 𐤁 δίδουσι τὴν τόσον συχρὰ παρουσιαζομένην λέξιν «ὁ κύριός μου.»

XVIII

- 1 Μέχρι τῆς ἐσπέρας, [ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ Tob¹⁾]sillen, θὰ στείλῃ ὁ δοῦλός σου τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν
 2 ἔπεμψεν ὁ κύριός μου²⁾ [εἰς τοὺς γέροντας(;) τῆς πόλ[εως].

1) εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ δοτρακον εἶναι τεθραυσμένον. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ ὀνόματος Tobsillem (Tortzyner), γνωστοῦ ἐκ τῶν I καὶ VII εἶναι θεδαία. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου τῆς VII ἐπιστολῆς (ἰδὲ VII παρατ. 1).

2) Μετὰ τὴν λέξιν ταύτην ὑπάρχει μικρὸν τι χάσμα, διότι τὸ δοτρακον εἶναι τεθραυσμένον, μεθ' ὃ ἀναγινώσκει τις εὐκρινῶς τὸ γράμμα \aleph , μεθ' ὃ κατὰ τὸ ἀντίγραφον Harding ἀκολουθεῖ ἐν \aleph , ἀποτελουμένης τῆς λέξεως $\aleph\aleph$ —ξένος, ἣτις κατὰ τὸν Hempel δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι παραφθορὰ τῆς $\aleph\psi$ —ἀρχηγός, ἐξ ἀκουστικῆς σφάλματος. Τὸ \aleph ὁμοῦς τοῦτο δὲν διακρίνεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ. Τὸ δυσδιάκριτον σημεῖον παρέχει, νομίζω, τὴν ἐντύπωσιν ἑνός \aleph , ὁπότε πιθανὴ θὰ ἦτο ἡ ἀνάγνωσις $\aleph\aleph$ —γέρον, ἐὰν διέκρινέ τις ἴχνη τοῦ ἐλλείποντος \aleph . Νὰ κρύπτηται ἄρα γε τούτο ἐν τῇ παρεφθαρμένῳ σημείῳ τοῦ \aleph ; Οἱ γέροντες πολλακίς ἀναφαίνονται ἐν τῇ II, Δ, χειριζόμενοι τὰ τῆς πόλεως. Ἐκ τῆς ἀκολουθοῦσης λέξεως διακρίνονται τὰ γράμματα $\psi\aleph$, ἅτινα συνήθως συμπληροῦσιν εἰς $\aleph\psi\aleph$ —ἡ πόλις (ἰδὲ VII, 7), ὁπότε ἡ ὅλη φράσις ἔχει: «ἔπεμψεν ὁ κύριός μου εἰς τοὺς γέροντας τῆς πόλεως.» Ἡ οὕτω ἀναγινωσκομένη ἐπιστολὴ ἔχει τότε σχέσιν πρὸς τὰ ἐν VI λεγόμενα περὶ ἀποστολῆς ἐπιστολῶν ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων, πρὸς ἃς ἀπάντησιν θὰ περιεῖχεν ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη ἐπιστολὴ. Περαιτέρω ἡ παρούσα ἐπιστολὴ ἴσως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν VII, ἔθθα ὁ Tobsillem φαίνεται νὰ εἶναι ἐπιφορτισμένος μὲ ἀποστολὴν τινα. Τὴν ἐπάνοδον δὲ τούτου ἀναμένει ὁ γράφων τὴν παρούσαν ἐπιστολὴν (XVIII), ἵνα δι' αὐτοῦ, ὡς ἐμπίστου προσώπου, ἀποστείλῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου του πρὸς αὐτὸν σταλεῖσαν ἐπιστολὴν. Ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχωσι, τότε κατ' ἀνάγκην θὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ αἱ τρεῖς ἐπιστολαὶ VI, VII, XVIII ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Λάχης, τὸν Ja'os'.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Μ. ΒΕΛΛΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

[Ἰανουάριος 1939]

1. Ἡ ἐργασία τοῦ K. Elliger: Zu Text und Schrift der Ostraka von Lachis (Zeitschr. des Deut. Palästina-Vereins 1939 σ. 63-89) περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου, ὅτε ἡ ἐκτύπωσις τῆς παρούσης ἐργασίας μου εὗρισκετο περὶ τὸ τέλος.